

Pirta Hakkarainen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatuksen ohjaaja

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyö, 2019

KATSOTAAN JA KULJETAAN YHDESSÄ

Opas Tampereen seurakuntayhtymän ja kaupungin varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön muodoista

TIIVISTELMÄ

Pirta Hakkarainen

Katsotaan ja kuljetaan yhdessä

54s., 1 liite

Kevät, 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatuksen ohjaaja

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Varhaiskasvatus on veloitettu käsittelemään jokaista lapsiryhmässä läsnäolevaa katso-
musta tasapuolisesti ja yleissivistävästi. Katsomuskasvatus on yksi osa varhaiskasvatus-
suunnitelman perusteita ja seurakunnan kanssa tehtävä yhteistyö on siinä mainittu yhtenä
mahdollisuutena.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen käyttöön
opas Tampereen seurakuntayhtymän tarjoamista yhteistyömahdollisuuksien sisällöistä.
Opinnäytetyöprosessissa yhteistyökumppaneina toimivat Tampereen kaupungin kasva-
tus- ja opetustoimi sekä Tampereen seurakuntayhtymän varhaiskasvatus.

Opinnäytetyön raportin sisältö keskittyy katsomuskasvatuksen kannalta oleellisten var-
haiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen esittelyyn, Evankelis-luterilaisen seurakunnan
kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä katsomuskasvatuksen toteuttamisessa huomioitavien
asioiden esittelyyn. Eriteltyt asiat ovat valikoituneet johtavien varhaiskasvatuksen ohjaa-
jien ja kasvatus- ja opetustoimen työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen kautta.
Raportissa kirjallisuuskatsausmaisesti esitellyistä asioista muodostui pohja oppaan sisäl-
lön rakentamiselle.

Oppaan sisällössä pyrittiin avaamaan seurakuntien tapahtumien luonne neljän korin mal-
lin avulla sekä perustelemaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla ja Opetushallituk-
sen linjauksilla yhteistyön oikeellisuus. Materiaalit tapahtumien sisällöistä kerättiin joh-
tavilta varhaiskasvatuksen ohjaajilta sähköpostitse ja keskustellen.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuoda selkeyttä yhteistyön toteuttamiseen Tampe-
reella. Opas tuotettiin netissä julkaistavaan muotoon ja sen päivitysoikeudet siirtyvät
Tampereen seurakuntayhtymälle opinnäytetyön julkaisun jälkeen.

Asiasanat: katsomuskasvatus, seurakunta, varhaiskasvatus, yhteistyö

ABSTRACT

Pirta Hakkarainen

Katsotaan ja kuljetaan yhdessä

54p., 1 appendix

Spring, 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor`s Degree in Social Services

Bachelor`s Degree Programme in Social Services, Christian Early Childhood Education and Care

In National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care everybody is obligated to be treated equally each worldview which are present in the child group. Worldview education is one part of Early childhood education and care basics and in that document, collaboration with parish is mentioned as one of the possibilities.

The aim of this thesis is to produce a leaflet about what kind of collaboration opportunities Tampere Evangelical Lutheran parish offers to the early childhood education of city of Tampere. The partners of the thesis work are Educational and Learning Services department of the city of Tampere and Early childhood education unit of the Tampere Evangelical Lutheran parish.

The content of the thesis report focuses on the presentation of documents which are relevant to early childhood education, the collaboration with the Evangelical Lutheran Parish, and the presentation of issues to be taken into account in the implementation of worldview education. The issues presented have been selected through discussions with early childhood education and care instructors and educators. The report on issues presented in the literature review formed the basis for building the content of the guide.

The contents of the leaflet aspiration is to clarify the nature of church events with the help of the four-basket model and to justify the correctness of collaboration on the basis of the National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care document and the guidelines of the Finnish National Agency for Education. Materials on event contents were collected from Parish coordinators for early childhood education and care by email and private discussions.

To conclude, the aim was achieved clarity in to the collaboration between Parish and Early childhood education in Tampere. The leaflet was produced online and its upgrade rights will be transferred to the Tampere Evangelical Lutheran Parish after the thesis is published.

Keywords: collaboration, early childhood education and care, parish, worldview education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 YHTEISTYÖTAHOJEN ESITTELY.....	7
2.1 Kunnan varhaiskasvatus	7
2.2 Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma.....	8
2.3 Seurakuntayhtymä ja sen varhaiskasvatus	10
2.4 Kunnan ja seurakuntayhtymän yhteiset linjaukset katsomuskasvatuksesta	13
3 KATSOMUSKASVATUS	14
3.1 Moniarvoinen maailma kirkon ja varhaiskasvatuksen haasteena	15
3.2 Katsomuskasvatus lakien ja lapsen oikeuksien sopimuksen valossa.....	17
3.3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	19
3.4 Opetushallituksen ohje katsomuskasvatuksesta.....	22
4 KATSOMUSKASVATUSTA TOTEUTTAMASSA	24
4.1 Katsomuskasvatus, sensitiivisyys ja dialogisuus	25
4.2 Kasvattaja ja lapsen oikeus katsomukseen	27
4.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.....	30
4.4 Kumppanuuden korit	33
5 PROSESSIN KUVAUS	37
5.1 Suunnittelu	38
5.2 Toteutus	39
5.3 Arviointi.....	43
6 POHDINTA	47
LÄHTEET	50
LIITE 1. OPPAAN SISÄLTÖ	55

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2016 myötä uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio muuttui tasa-arvoisemmaksi katsomuskasvatukseksi syksyllä 2017. Tämän muutoksen myötä virisi vilkastakin keskustelua siitä, mitä katsomuskasvatus on ja miten sitä toteutetaan. Katsomuskasvatuksesta on tehty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden julkaisemisen jälkeen ohjeistuksia, mutta silti tätä varhaiskasvatuksen osa-aluetta ja toteuttamisen muotoja näyttää ympäröivän edelleen tietynlainen epävarmuus. Uuden asian sisäistäminen ja toimivien käytänteiden löytäminen vie aikaa etenkin tilanteessa, mistä ei ole suoraan aiempaa kokemusta tai tutkimustietoa kovinkaan runsaasti.

Katsomuskasvatusta edeltäneen uskonnollis-katsomuksellinen orientaation aikana yhteistyö seurakuntien kanssa toteutui esimerkiksi joulu- ja pääsiäiskirkkojen suhteen sujuvammin. Nykyinen katsomuskasvatuksellinen työote puolestaan on asettanut kysymyksen mitä lisäarvoa yhteistyö tuo varhaiskasvatuksen perustyön toteuttamiseen sekä siirtänyt katsomuskasvatuksen antamisen jokaisen varhaiskasvattajan vastuulle. Näyttääkin siltä, että erityisesti yhteistyön tekemistä seurakuntien kanssa on osittain alettu varomaan. Aihe on tuottanut äänekkäitä kannanottoja uskonnonvapauden toteutumisen suhteen ja toisekseen yhteistyön niin sanottuja hyötyjä voi olla vaikea hahmottaa, kun tarkkoja toimintamalleja ei ole ennestään. Seurakuntien kanssa tehtävä yhteistyö ei kuitenkaan ole läheskään aina sitouttavaa toimintaa, ja seurakunnat mielellään tukevat varhaiskasvatusta myös yleissivistävän katsomuskasvatuksen antamisen äärellä.

Tämä opinnäytetyöni on tehty työelämäyhteistyössä Tampereen seurakuntayhtymän johtavien varhaiskasvatuksen ohjaajien ja Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuspalvelun työntekijöiden kanssa. Aiheen työlleni sain osallistuessani näiden tahojen puolivuositaiseen yhteistyöpalaveriin keväällä 2018. Yhteistyötahojen kautta aihe myös rajautui luonnollisesti koskemaan vain Tamperetta ja evankelis-luterilaisen kirkon järjestämää, katsomuskasvatuksen toteuttamista tukevaa toimintaa.

Opinnäytetyö on toiminnallinen ja sen kehittämistehtävänä on tuottaa netissä julkaistava opas, jossa on selkeät kuvaukset varhaiskasvatuksen työntekijöille ja asiakasperheille

siitä, millaista yhteistyötä Tampereen seurakuntayhtymän kanssa on mahdollista tehdä. Opinnäytetyön ja oppaan tavoitteiksi asetettiin seuraavat neljä kohtaa:

- 1) Oppaassa perusteltaisiin seurakuntien kanssa tehtävän yhteistyön sallittavuus varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen avulla ja tässä hyödynnettäisiin Neljän korin -mallia.
- 2) Opas toisi Tampereen evankelis-luterilaisten seurakuntien tarjoamien tapahtumien luonteen napakasti kunnan varhaiskasvattajien tietoisuuteen.
- 3) Opinnäytetyö ja opas selventäisivät myös seurakuntien työntekijöille, millaiset raamit varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat asettavat yhteistyölle.
- 4) Opinnäytetyö ja opas vähentäisivät epävarmuutta katsomuskasvatuksen ympäriltä ja tukisivat yhteistyön rakentamista.

Aiheena katsomuskasvatus on ajankohtainen ja työelämälähtöisyys syvensi omaa ammatillista osaamistani tällä saralla. Opinnäytetyökseni aihe sopi täydellisesti, sillä tutkintoni antaa pätevyyden niin sosionomiksi, kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajaksi kuin myös varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuuden. Yhteistyö sekä kunnan että seurakunnan kanssa vahvisti kompetenssejani jokaisen tutkintoni kuuluvan osa-alueen saralla. Aihe, joka vaatii sensitiivistä lähestymistä ja joka on aiheuttanut paljon keskustelua, tuki näiden kompetenssien saavuttamista. Lapsen edun puolesta puhuminen, eettinen toiminta arvostiritojenkin keskellä sekä yhteistyön tekeminen eri organisaatioiden kanssa tulivat aiempaa läheisemmäksi työskentelyn myötä.

Opinnäytetyöni teoriataustoituksen aloitan esittelemällä yhteistyötahoni ja paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman sekä yhteistyösopimuksen sisällön. Tämän jälkeen käsitteelen katsomuskasvatuksen käsitteiden määrittelyä sekä katsomuskasvatukseen liittyvää keskustelua ja kirjallisuutta kirjallisuuskatsauksenomaisesti. Työni rajauksen vuoksi, käsittelyn ulkopuolelle jäävät muiden uskonnollisten katsomusten, muiden katsomusten ja uskonnottomuuden perusteellinen käsittely. Teoriataustoituksen jälkeen kuvaan opinnäytetyöprosessini työvaiheita ja oppimistani, sekä liitän mukaan kehittämistehtävänäni työstämäni oppaan. Opinnäytetyön toteutuksessa on lisäksi hyödynnetty tutkimuksellista selvitystä, keräämällä konsultaatiomaisten keskustelujen kautta tietoa työelämän tarpeista ja odotuksista opinnäytetyöni tulevan tuloksen suhteen.

2 YHTEISTYÖTAHOJEN ESITTELY

Opinnäytetyöni yhteistyötahoja ovat sekä Tampereen evankelis-luterilainen seurakunta-yhtymä, että Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuspalvelut. Molemmat yhteistyötahot järjestävät varhaiskasvatusta koko kaupungin alueella, luonnollisesti, eri lähtökohdista käsin. Yhteistyötahoni ovat suuria, keskenään erilaisia ja molempien tarjonta perheille monimuotoista. Seurakuntien ja kunnan varhaiskasvatusta yhdistää lapsen edun ensisijaisuus ja opinnäytetyöni tarkoitus onkin olla osaltaan tukemassa tätä lapsen edun toteutumista. Tarkoitus on rohkaista yhteistyöhön jakamalla seurakunnilla olevaa tietoa varhaiskasvatuksen suuntaan. Kunnan varhaiskasvatuksen vierellä kulkemista ja tukemista pidetään arvossa molemmin puolin johtotasolla ja täten toiveena on, että yhteistyö olisi toimivaa myös varhaiskasvatuksen arjessa käytännöntasolla. Esittelen seuraavaksi yhteistyötahoni ja heidän järjestämäänsä varhaiskasvatusta sekä avaan heidän yhteistyöstään laadittua sopimusta.

2.1 Kunnan varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen järjestäjänä toimii Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuspalvelut. Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa kansainväliset sopimukset, lainsäädäntö, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen linjaukset. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 6.) Tampereella on tällä hetkellä 82 kunnallista päiväkotia. Näiden lisäksi kaupungissa toimii yksityisiä päiväkoteja ja päiväkotihoidon järjestetään myös ostopalvelutoimintana. Perheille on tarjolla niin kokopäivä- ja osapäivähoitoa kuin vuoro- ja iltahoitoakin, ja paikkaa voi hakea mistä päiväkodista tahansa. (Tampere.fi. Varhaiskasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Kunnalliset päiväkodit.)

Tampereen kaupungin nettisivuilla kerrotaan, että kasvatus- ja opetuspalvelujen palveluryhmä tuottaa lakisääteistä varhaiskasvatusta, johon lukeutuu; avoin varhaiskasvatus, perhepäivähoito, päiväkotihoidon, esiopetus ja Erho-yksikkö. Palveluryhmä on jaettu kuuteen palveluyksikköön; kaakko, keskusta, etelä, koillinen, länsi ja pedagogiset palvelut. Palveluryhmä kokonaisuutta johtaa kasvatus- ja opetusjohtaja. Hänen lisäkseen on joukko

johtavia työntekijöitä ja jokaisella palveluyksiköllä on myös nimettynä oma palvelupäällikkönsä. (Tampere.fi. Tampereen kaupunki. Organisaatio. Hyvinvoinnin palvelualue. Kasvatus- ja opetuspalvelut.) Palveluyksikköjen alueellinen jako ei vastaa täysin seurakuntien aluejakoa ja tämä tuottaa kuulemani mukaan välillä hämmennystä ainakin kunnan puolella tilanteissa, joissa pitäisi jakaa tietyn seurakunnan tiedote tietyille päiväkodeille.

Leikkitoimintakeskuksissa, joita löytyy Tampereelta kolme, ja kerhoissa annetaan puolestaan avointa varhaiskasvatusta, joka on hyvä vaihtoehto perheille, joissa ei ole tarvetta varsinaiselle päivähoidolle. Toimintamuotoina on eri ikäisten lasten kerhoja ja perhekerhoja. Kerhot ovat maksuttomia, eivätkä ne poista oikeutta myönnettyyn kotihoidontukeen. Kerhon kesto on maksimissaan 3 tuntia kerta ja maksimissaan kaksitoista kertaa kuukaudessa. Perhe voi valita joko palvelusetelillä tuetun tai kunnan järjestämän toimintamuodon. Kerhoissa noudatetaan kuntakohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Tampere.fi. Varhaiskasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Kerhot ja leikkitoiminta.) Lisäksi perheillä on mahdollisuus hakea lapselle myös perhepäivähoitopaikkaa, joita on tarjolla kunnallisena ja yksityisenä. Pääasiassa perhepäivähoito toteutuu hoitajan kotona, mutta yksityisellä puolella on myös ryhmäperhepäivähoitoa tarjolla. Kunnan järjestämä perhepäivähoito tapahtuu varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti ja yksityisen antamaa hoitoa kerrotaan valvottavan kunnan suunnalta. (Tampere.fi. Varhaiskasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Perhepäivähoito.)

Helmikuussa 2019 Tampereen kaupunki ilmoitti, että syksystä alkaen kerhotoimintaa järjestetään enää vain muutamassa pisteessä ja muut kerhot, joissa lapsi käy ilman vanhempiaan, tullaan lakkauttamaan. Painopiste siirtyy perhekerhotoimintaan ja muutos johtuu kerhotoiminnan kysynnän vähentymisestä sekä säännöllisen varhaiskasvatuksen tarpeen lisääntymisestä. Apulaispormestarin mukaan päätös on osa 40 miljoonan euron säästöpakettia, mutta myös osa valtakunnallista tavoitetta, jossa halutaan lisää perheitä säännöllisen varhaiskasvatuksen piiriin. (Saarinen 2019.)

2.2 Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 asiakirjan pohjalta kunnat laativat omat varhaiskasvatussuunnitelmansa. Nämä kuntien omat suunnitelmat astuivat voimaan

elokuussa 2017. Tampereen varhaiskasvatussuunnitelman hyväksyi Tampereen lasten ja nuorten palveluiden lautakunta ja tämän kuntakohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan oli mahdollisuus osallistua sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilökunnalla kuin myös vanhemmilla. Suunnitelman laadinta osallistuivat myös sosiaali- ja terveydenhuollon, kulttuuri- ja kirjastopalveluiden, Tampereen Voimian ja Tilakeskuksen toimijat. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 7.) Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentää lisäksi lukuisat eri asiakirjat, kuten esimerkiksi kaupunki-strategia, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, yhdenvertaisuussuunnitelma ja tasa-arvosuunnitelma.

Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmaa noudatetaan sekä kunnallisessa että yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Tämän suunnitelman pohjalta kunnallinen perhepäivähoito, päiväkodit ja avoimen varhaiskasvatuksen toimipisteet, laativat vuosittain toimintasuunnitelman ja yksityiset päiväkodit puolestaan laativat joko toimintasuunnitelman tai varhaiskasvatussuunnitelman.

Tampereen Varhaiskasvatussuunnitelmassa valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma täydentyi kuntakohtaisin painotuksin. Arvoperustaan liittyen Tampereella pohditaan arvoja myös suhteessa kaupunkistrategiaan, jossa keskeisinä toimintatapoina ovat yhdessä toimiminen, avoimuus, rohkeus sekä vastuullisuus. Lisäksi painotetaan sivistyksen ja ekososiaalisen sivistyksen merkitystä sekä sitä, että yksilön tarpeet otetaan huomioon yhteisön jäsenenä. Arvot sitoudutaan tekemään näkyviksi arjessa ja arvoperustan toteutumista seurataan ja arvioidaan kasvatuksen ja opetuksen arviointisuunnitelman mukaan. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 17.)

Laaja-alaiseen osaamiseen on Tampereella lisätty kuudes osa-alue nimeltään Lapsen yritteliäisyys (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 19). Lapsen yritteliäisyys osaamisen alueena sisältää ajatuksen, että lapselle tulee tarjota valmiuksia, jotka edistävät kiinnostusta ja myönteistä asennetta työtä ja työelämää kohtaan. Leikin kautta ja ikätasoisesti tutustutaan ammatteihin ja työntekoon, sekä saadaan kokemuksia, jotka auttavat oivaltamaan oman toiminnan ja vastuun yhteisön jäsenenä. Lapsia ohjataan työskentelemään itsenäisesti sekä toisten kanssa, tarttumaan asioihin oma-aloitteisesti, etsimään erilaisia vaihtoehtoja, heitä rohkaistaan suhtautumaan avoimesti uusiin mahdollisuuksiin

sekä kannustetaan miettimään missä he ovat hyviä. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 23.) Lapsi on osallinen oman päivänsä suunnittelussa ja toteuttamisessa laaja-alaisen osaamisen eri alueilla. Kuntatasolla painotetaan osallistumista, osallisuutta ja vaikuttamista vuorovaikutteisesta näkökulmasta ja laaja-alaisen osaamisen näkökulmasta hyödynnetään myös mahdollisuuksien mukaan ulkopuolisia oppimisympäristöjä ja yhteistyökumppaneita. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 19.)

Tampereen varhaiskasvatuksessa hyödynnetään suunnitelmallisesti sekä omia, että ulkopuolisia oppimisympäristöjä (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29). Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä lasten hyvinvointia edistävien toimijoiden kanssa. Yhteisöllisyyden kerrotaan edellyttävän kaikilta varhaiskasvatuksen yksiköissä toimivilta tahoilta lasten sensitiivistä kohtaamista sekä avointa vuorovaikutusta. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 31.) Lasten kulttuuripääomaa kartutetaan vierailemalla paikallisissa kulttuurikohteissa. Lapsia kannustetaan tutkimiseen ja leikkimiseen myös kulttuurikohteissa sekä tutustumaan kulttuureihin ja taiteeseen itse tekemällä. Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut tuottavat varhaiskasvatuksen käyttöön vuosittain materiaalia ja eri taidemuotoihin liittyvää toimintaa, joita voidaan hyödyntää kokonaisvaltaisessa toiminnassa. (Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 21.)

2.3 Seurakuntayhtymä ja sen varhaiskasvatus

Tampereen seurakuntayhtymä koostuu viidestä seurakunnasta, Eteläinen seurakunta, Tuomiokirkkoseurakunta, Messukylän seurakunta, Harjun seurakunta ja ruotsinkielinen seurakunta. Ruotsinkielistä seurakuntaa lukuun ottamatta, seurakunnat jakaantuvat vielä omiin lähikirkkoalueisiinsa. Seurakunnat ovat toiminnallisesti itsenäisiä yksiköitä, joita kutakin johtaa kyseisen seurakunnan kirkkoherra yhdessä seurakuntaneuvoston kanssa. Seurakuntien varhaiskasvatuksessa työskentelee johtavia varhaiskasvatuksen ohjaajia, varhaiskasvatuksen ohjaajia sekä lastenohjaajia ja jokainen seurakunta vastaa oman alueensa kasvatustyöstä. Johtavat varhaiskasvatuksen ohjaajat huolehtivat yhdessä muun muassa yhteistyön ylläpitämisestä muiden toimijoiden kanssa sekä toimivat varhaiskasvatuksen työntekijöiden lähiesinäisina omien seurakuntiansa alueella.

Taulukko 1. Tampereen lähikirkkoalueet seurakunnittain.

Seurakunta	Lähikirkkoalueet
Eteläinen seurakunta	Hervanta, Härmälä ja Viinikka
Tuomiokirkkoseurakunta	Kaleva, Pyynikki ja Tuomiokirkko
Messukylän seurakunta	Aitolahti, Kaukajärvi, Linnainmaa, Messukylä ja Teisko
Harjun seurakunta	Pispala, Lielahti ja Tesoma

Seurakuntien talous kokonaisuudessaan, henkilöstöhallinto, yhtymän yhteinen hallinto, kiinteistöt, hautausmaat, kirkonkirjojen pito ja viestintä ovat asioita, joista yhtymä huolehtii. Tampereen seurakuntien yhteiset tehtävät vastaavat kaikkien seurakuntien yhteisistä palveluista kuten esimerkiksi perheneuvonnasta, kasvatuksesta ja diakoniasta. (Tampereen seurakunnat. Kirkko Tampereella. Seurakuntayhtymä.) Seurakuntayhtymän eri toimialoilla toimii johtoryhmiä ja asiantuntijaryhmiä sen mukaan mitä yhteinen kirkkovaltuusto ja -neuvosto on päättänyt. Yhteisellä kasvatuksella on asiantuntijaryhmä, joka koostuu eri aloilla työskentelevistä kasvatuksen asiantuntijoista. Asiantuntijaryhmän tehtäviin kuuluu esimerkiksi tuoda täydentävää asiantuntemusta johtavan viranhaltijan ja kirkko- sekä seurakuntaneuvostojen käyttöön ja kehittää kyseisen toimialan yhteyksiä kirkon ja yhteiskunnan toimijoihin. (Tampereen seurakunnat. Kirkko Tampereella. Päättöksenteko. Asiantuntijaryhmät.)

Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymässä on toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2019-2021 kehittämisen kärjiksi nimetty tukea kristittyinä elämisen siirtymistä seuraaville sukupolville ja tarjota tamperelaiselle mahdollisuus saada kirkosta merkitykselliseksi kokeamaansa apua, tukea ja turvaa (Toiminta- ja taloussuunnitelma 2019-2021 2018, 6). Nämä asiakirjan kärjet täsmentyvät ja saavat sisältöä niin seurakuntien omissa toimintasuunnitelmissa kuin myös yhteisen kasvatuksen toimintasuunnitelmassa (Toiminta- ja taloussuunnitelma 2019-2021 2018, 18-23). Esimerkiksi yhteisen kasvatuksen toiminnan voi huomata olevan laajaa ja eri ikä- ja ihmisryhmät huomioivaa. Yhteisen kasvatuksen toiminnasta, erityisesti lapsiin liittyen, kerrotaan muun muassa, että seurakunnat järjestävät varhaiskasvatussuunnitelman mukaista katsomuskasvatusta tukevan koulutuksen yhteistyössä kunnan päivähoidon kanssa, osallistuu aktiivisesti LAPE työskentelyyn sekä aloittaa tuomiokapitulien kanssa koulujen yhteistyöprojekti, jonka tarkoitus on edistää

uskontodialogisuutta koulujen toiminnassa. (Toiminta- ja taloussuunnitelma 2019-2021 2018, 30.)

Nämä toimintasuunnitelmat konkretisoituvat seurakuntien arjen toiminnassa. Tampereen seurakuntien varhaiskasvatuksessa järjestetään monenlaista toimintaa lapsille ja heidän perheilleen. 3-6-vuotiaille lapsille on tarjolla kahdesta kolmeen tuntiin kerralla kestäviä päiväkerhoja, jotka kokoontuvat 2-3 kertaa viikossa. Lisäksi on ilmaisia ja kaikille avoimia päiväkerhoja, joissa vanhemmat ja lapset touhuavat yhdessä, sekä perhekerhoja, joissa vanhemmille on omaa ohjelmaa päivän teeman mukaan. Seurakunnilla on myös omilla painotuksillaan tapahtuvaa kerhotoimintaa, kuten Jumalan kämmenellä iltoja Peltolammilla tai vaunuklubia Seurakuntientalolla. Seurakunnat järjestävät myös kirkkomuskareita, johon 0-3-vuotias lapsi voi osallistua aikuisen kanssa ja 3-6-vuotias itsenäisesti. Raamatun kertomusten, rukouksen, laulun ja vuorovaikutuksen ympärille rakentuvia pyhäkouluja järjestetään messujen yhteydessä ja iltapäiväkodeissa puolestaan pienet koululaiset saavat leikkiä, ulkoilla, syödä ja lukea läksyjä. Seurakunnat myös järjestävät neuvoloiden kanssa yhteistyössä julistuksesta vapaita parisuhde- ja vanhemmuusiltoja. Lisäksi nettisivuilta löytyy parisuhdetta tukevia linkkejä esimerkiksi Parisuhteen palikat sivustolle sekä askarteluohjeita lapsille ja Postia pienten perheille-nettikirjeen sisältö. (Tampereen seurakunnat. Toimintaa. Lapset ja perheet.)

Seurakuntien varhaiskasvatus perustuu kastekäskyyn sekä kirkkolaissa veloitettuun tehtävään huolehtia kaiken ikäisten kristillisestä kasvatuksesta. Kirkon varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea kotien kristillistä kasvatusta sekä lapsen turvallista kokonaiskehitystä. Lähtökohtana toiminnalle on yhteistyö perheiden kanssa kasteessa saadun yhteisen opetus- ja kasvatustehtävän mukaisesti. Oman varhaiskasvatuksensa ohella, kirkko tukee yhteiskunnan järjestämää varhaiskasvatusta katsomuskasvatuksessa ja on mukana avointen varhaiskasvatuspalveluiden järjestäjänä. (Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus.) Nämä edellä mainitut asiat pätevät myös Tampereen seurakuntayhtymän varhaiskasvatuksessa.

Tampereen seurakuntien kasvatuksen työntekijät kiteyttävät Aamulehden puheenvuorossa, että seurakuntien järjestämät päiväkerhot ovat lapsen ja perheen tarpeet huomioivaa, suunnitelmallista ja tavoitteellista kerhotoimintaa, jossa hengellinen ulottuvuus nähdään osana ihmisen kokonaisvaltaisuutta. Kirkon kerhotoiminnassa sitoudutaan

varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, lapsen edun ensisijaisuuteen ja kasvurauhan vaalimiseen. Toiminnan kerrotaan monipuolistuneen sekä ammatillistuneen ja lastenohjaajien lähijohtajana toimii nykyisin kirkon varhaiskasvatuksen ohjaaja tai varhaiskasvatuksen opettaja tai henkilö, joka on vastaavan ammattikorkeakoulutasoisen tutkinnon suorittanut. (Hakala & Laatu & Leppänen & Kaihlanen & Ryyppö-Prami 2019.)

2.4 Kunnan ja seurakuntayhtymän yhteiset linjaukset katsomuskasvatuksesta

Tampereella kunnan varhaiskasvatuksen ja evankelis—luterilaisen seurakuntayhtymän varhaiskasvatuksen työntekijät ovat laatineet yhteistyöneuvottelujensa pohjalta yhteiset linjaukset syksyllä 2017. Linjauksen sisällössä käy ilmi, miten katsomuskasvatus olisi hyvä huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa, keskustelemalla vanhempien kanssa perheen kulttuurista ja juhlien vietosta. Yhdessä on myös pohdittu mihin varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen toimintaan katsomuskasvatusta voidaan sisällyttää esimerkiksi tutustuttaessa kirkon arkkitehtuuriin, urkuihin ja taiteeseen. Näistä retkistä on sovittu ilmoitettavan lasten huoltajille ja linjattu, että tunnustuksellisuus on riittävä pois näistä tilaisuuksista. (Tampereen kaupunki 2017. Tampereen kaupunki ja srk-yhteistyö.)

Oman luvun sopimuksessa on saanut varhaiskasvatuksen oppimisen alue, Minä ja meidän yhteisömmme. Siinä on painotettu, että kasvattajalla on oltava valmius tarttua lasten kysymyksiin. Valmius tulee olla myös tutustuttua lapsiryhmä eri kieliin, kulttuureihin, uskontoihin ja katsomuksiin. Tässä kohdassa myös todetaan, että lapselle on tärkeää moninaisessa maailmassa kasvaessaan tuntea juurensa ja lapsella on oikeus omaan uskoonsa. Juhlapyhät ja perinteisiin tutustuminen on myös nostettu esille. Lisäksi tässä luvussa linjataan, että seurakuntakummin vierailujen tulee tapahtua ilman tunnustuksellisia elementtejä ja näiden vierailujen sisältö olisi hyvä suunnitella yhdessä. Vierailut voisivat sisältää esimerkiksi etiikan ja tunteiden käsittelyä. (Tampereen kaupunki 2017. Tampereen kaupunki ja srk-yhteistyö.)

Linjauksen loppupuolella mainitaan, että seurakunnat järjestävät myös tunnustuksellisia tilaisuuksia ja näihin osallistumiseen tulee aina kysyä huoltajilta lupa. Lupakyselyn ohessa tulee kertoa myös rinnakkaisesta, suunnitellusta varhaiskasvatuksen, toiminnasta.

Kaikille tulee antaa mahdollisuus valita kumpi vain toimintamuoto. (Tampereen kaupunki 2017. Tampereen kaupunki ja srk-yhteistyö.) Myöhemmin (16.1.2018) on sopimukseen liitetty linjaus, etteivät Tampereen kaupungin koulut ja päiväkodit voi järjestää juhliaan kirkoissa tai kirkkotiloissa.

Sopimus antaa selkeät rajat katsomuskasvatuksen toteuttamiselle ja on linjassa varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen kanssa. Varhaiskasvatuksen suuntaan se myös antaa joi-takin vinkkejä, miten katsomuskasvatusta voitaisiin toteuttaa seurakunnan kanssa.

3 KATSOMUSKASVATUS

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toivat varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen samaan linjaan aiemmin voimaan tulleiden esiopetus- ja opetussuunnitelmien kanssa, muodostaen näin jatkumon niiden kanssa. Toimintatavalla pyritään vastaamaan maailman moninaisuuteen, joka vaatii vahvaa kulttuurista identiteettiä yksilöiltä. (Nederström 2016.)

Kautta linjan on määritely, että lapsille tulee antaa uskonnonvapauden mukaista kasvatusta ja opetusta, joka ei ole sitouttavaa ja mihinkään katsomukseen ohjaavaa. Lapsilla on perusoikeus omaan kieleen, kulttuuriin ja katsomukseen, joten suomalaisen kulttuuriperinteen rinnalle tulee tuoda elementtejä, jotka tukevat muidenkin kulttuuritaustan vakaumuksen mukaista kasvua. (Nederström 2016.) Tästä huolimatta uusi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet asiakirja on tuottanut suuremman keskustelun katsomuskasvatuksen ympärillä, kuin mitä 2014 ilmestynyt esiopetussuunnitelma sai aikaan. Uudistuva uskonnon opetus kirjassa todetaan kuitenkin, että uskonnon asemasta kouluissa on käyty keskustelua aina 1800-luvulta lähtien, vaikka uskonnonopetuksen tavoitteet, sisällöt ja roolit ovatkin vaihdelleet ajan kuluessa (Mikkola 2017, 14). Ei siis ole mitenkään yllättävää, että tällaista keskustelua käydään nyt myös varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuk-sen äärellä.

Perustuslaillisten oikeuksien tulkinta käytännön työssä on saanut varhaiskasvatuksen piirissä aikaan kysymyksiä siitä, millaista sitouttamaton katsomuskasvatus on (Tast 2017, 13). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eivät enää velvoittavana asiakirjana mahdollista sitä, että katsomuskasvatusta toteutettaisiin vanhaan tyyliin pelkästään joulu- tai pääsiäiskirkkovierailulla, vaan sisältöaluetta tarvitsee käsitellä laajemmin. Vaihtoehto ei myöskään ole se, että katsomuskasvatus jäisi käsittelemättä. (Aumala 2017, 81.) Uskonnot ja katsomukset ovat edelleen erottamaton osa sitä, kulttuuria, mihin lapset sosiaalisuvat. Yksi suomalaisen kulttuurin elinvoimaisimpia osakulttuureita on päiväkotikulttuuri, jossa uskonnoista puhuminen on usein ollut varovaista ja vähättelevää, mutta myöskin oman katsomuksen puolustamista ja katsomusten tasavertaisuutta painottavaa. (Kalliala 2015, 17—18.)

3.1 Moniarvoinen maailma kirkon ja varhaiskasvatuksen haasteena

Viime vuosikymmenten uskontoja ja katsomuksia koskevassa tutkimuksessa on painotunut näkemys, etteivät uskonnot ole mihinkään kadonneet vain vaan muuttaneet muotoaan. Nykyisin kyse ei ole vain uskonnollisista virtauksista vaan myös hyvinvointikulttuurin kentälle sijoittuvista virtauksista, kuten esimerkiksi jooga ja mindfulness, jotka vaikuttavat myös kirkon jäsenistön parissa. (Missiologia 2018, 13.) Nämä itämaisperäiset uskonnolliset traditiot ovat arkipäiväistyneet ja näkyvät myös esimerkiksi monen varhaiskasvatussyksikön arkisissa liikuntahetkissä ilman, että niiden alkuperää välttämättä edes tunnustetaan tai, että siihen kiinnitettäisiin huomiota. Keskustelua ja kannanottoja tämän sisältöisestä toiminnasta on kyllä esitetty, mutta yhtä laajaa mediahuomiota ne eivät ole herättäneet kuin katsomuskasvatus ja erityisesti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa tehtävä yhteistyö. Yhtenä syynä tähän voi olla, etteivät vanhemmat halua arvostella varhaiskasvattajien tekemää työtä, eivätkä halua leimautua hankaliksi vanhemmiksi työntekijöiden silmissä (Seurakuntalainen 2017).

Toisaalta tällainen puheeksi ottamattomuus koskee kaikkea uskonnollisuuteen liittyvää, mutta puhumista ehkä varotaan enemmän valtauskontojen kohdalla. Kirkkohallituksen julkaisemassa Missiologian raportissa todetaan, miten uskonnollinen puhe on muodostunut kiistanalaiseksi ja sosiaalisesti rajoitetuksi julkisissa tiloissa maallistumisen myötä. Usein keskusteluja, esimerkiksi koulujen uskonnollisiin tilaisuuksiin liittyen, pitää yllä

vähemmistö, joka tuo äänekkäimmin mielipiteensä esille. (Missiologia 2018, 12). Tämä on havaittavissa myös katsomuskasvatusta koskevassa keskustelussa. Julkiset keskustelut kuitenkin heijastuvat varhaiskasvatuksen arkeen ja niiden pohjalta tullaan helposti asettaneeksi vastakkain uskonto ja uskonottomuus. Monikulttuurisuuden nimissä sekularismi ja uskonottomuus arvotetaan helposti uskonnollisia katsomuksia objektiivisemmaksi, mutta tällainen ei ole kestävä ratkaisu ja voi johtaa jopa uskontojen sortamiseen. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, 130.) Neutraaliuteen pyrkiminen ei siis ole lopulta niin neutraalia.

Uskontojen ja katsomusten kirjon kasvaessa varhaiskasvatuksen arjessa alati, kasvaa myös tarve kehittää pedagogista toimintaa aidosti moninaisuuden tunnustavaksi toiminnaksi. Ubanin (2015, 83) mukaan yhteiskunnan antamassa varhaiskasvatuksessa saattaa olla vaarana huonojen käytänteiden tunnistamattomuus ja tämän seurauksena katsomuksellisesti kielteisten rakenteiden ylläpitäminen. Nykyisin perheiden erilaisten katsomusten tulee kuitenkin näkyä varhaiskasvatuksessa annettavan katsomuskasvatuksen sisällössä ja tämä asettaa vaatimuksen tietoisesti tunnistaa ja muokata varhaiskasvatustyösköiden pedagogisia toimintakulttuureja. Ongelmatonta tämä ei ole. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat haastaneet niin henkilökunnan osaamisen kuin myös toimintarutiinit sekä tuoneet tarpeen tehdä näkyväksi ja päivittää myös hiljainen tieto vastaamaan uusia tavoitteita (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 131). Uuden varhaiskasvatussuunnitelman normittavuus on tuonut katsomuskasvatuksen jokaisen työntekijän tehtäviin ja samalla haastanut johtajuuden, kun pitää miettiä miten järjestää kaikki tarvittava koulutus uudistusten jalkauttamiseksi käytännön tasolle (Lamminmäki-Vartia 2016).

Varhaiskasvatuksessa koetaan usein epätietoisuutta siitä, mikä on yleissivistävää ja mikä taas uskonnon harjoittamiseksi laskettavaa toimintaa. Tämä epätietoisuus näkyy myös seurakunnan kanssa tehtävässä yhteistyössä etenkin, jos katsomuskasvatus nähdään vain seurakunnan toiminnan kautta. Rajanvetoa vaikeuttaa vielä se, että osin kyse on aina myös henkilön subjektiivisista kokemuksista, vaikka ohjeistuksissa sanottaisiin mitä. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 146).

Siinä, missä moniuskontoisuus ja monikulttuurisuus ovat haastaneet varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaympäristöä niin ne ovat haastaneet myös kirkon toimintaa. Kirkon puolella toimintakulttuurin muutos on tänä päivänä keskeinen asia. Kirkon on opittava

tulkitsemaan kristillistä uskoa ajassa, jossa kristillisen uskon kuvasto, kieli ja käytännöt eivät enää ole monellekaan niin tuttuja asioita. Ajassa, jossa kirkon työntekijät kohtaavat yhä useammin myös vakaumuksellista uskonnottomuutta ja joiden kanssa kirkon tulisi aktiivisesti hakea keskusteluyhteyttä. (Osallistuva luterilaisuus, 46.) Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla halutaan kuitenkin nähdä olevan mahdollisuus toimia eri katsomusten välillä sillanrakentajana. Kirkon työntekijöiltä tämä vaatii uskontodialogitaitojen vahvistamista sekä yhteyden ylläpitämistä ja vahvistamista eri toimijoiden kanssa. (Missiologia 2018, 14, 27.) Kirkon toiminnan ei enää kannata, Missiologian raportin (2018, 21,27) mukaan, perustua kokoavalle toiminnalle vaan työskentely tapahtuu jo nyt vahvemmin ympäristöissä, joissa ihmiset jo valmiiksi ovat.

Medianäkyvyys ja yhteisölähtöinen työskentely on nostettu Missiologian raportissa kehittämisen kohteeksi, mutta samalla on tiedostettu, ettei tämä tehtävä ole helppo. Uskonnon ja uskonnollisten yhteisöjen paikka julkisissa tiloissa herättää keskustelua ja tätä varten kirkon tuleekin sopeuttaa itsensä näihin tiloihin tavalla, joka sopii monikulttuuriseen ympäristöön mutta edustaa silti samaan aikaan selkeästi uskonnollista yhdyskuntaa. Raportin mukaan työntekijöiden tulisikin osata puhua kristillisellä pohjavireellä niin, että puhe kuitenkin huomioi tilassa olevat muut katsomukset ja edistää yhteistä harmoniaa. (Missiologia 2018, 21.)

3.2 Katsomuskasvatus lakien ja lapsen oikeuksien sopimuksen valossa

Varhaiskasvatuksessa annettavaa katsomuskasvatusta ohjaavat varhaiskasvatuslaki, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 sekä Opetushallituksen antama ohjeistus katsomuskasvatuksen toteuttamisesta. Näiden asiakirjojen pohjalla vaikuttavat Suomen perustuslaki, uskonnonvapauslaki sekä lapsen oikeuksien yleissopimus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperusta perustuu YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen, varhaiskasvatuslakiin ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on ollut Suomessa voimassa, osana oikeusjärjestystämme ja lain tasoisena, vuodesta 1991 alkaen. Se on poikkeuksellisen yksityiskohtainen ihmisoikeussopimus, mikä sisältää määräyksiä esimerkiksi lasten syrjintäkiellosta,

oikeudesta omantunnon- ja uskonnonvapauteen, oikeudesta kasvuun ja kehitykseen sekä koulutuksesta. (Lapsenoikeudet.fi. Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeudet sopimuksessa.) Lapsen oikeudet näkyvät myös uudessa varhaiskasvatuslaissa, mikä astui voimaan 1.9.2018. Varhaiskasvatuslaki asettaa varhaiskasvatukselle kymmenen pedagogista tavoitetta (540/2018, 3§). Tastin (2017) mukaan näistä erityisesti neljä liittyy uskonto- ja katsomuskasvatukseen

- Edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia.
- Turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä.
- Antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa
- Toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasa-painoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä. (Tast 2017, 17—18.)

Itse lisäksiin listaan vielä kaksi muuta tavoitetta, joista on erotettavissa katsomuskasvatukseen liittyvää sisältöä. Nämä ovat: 1) Toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset ja 2) Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. (540/2018, 3§.) Lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, terveyden ja hyvinvoinnin tukeminen vaatii, että kasvattaja huomioi myös katsomuksellisen ja uskonnollisen näkökulman (Tast 2017, 18). Lapsen oikeuksien lisäksi katsomuskasvatuksen antamiseen vaikuttaa merkittävästi perustuslaillinen oikeus uskonnonvapauteen.

Uusi Suomen uskonnonvapauslaki astui voimaan 2003. Uskonnonvapaus on jokaisen perusoikeus. Suomen perustuslaissa säädetään, että jokaisella on oikeus uskonnon ja omantunnon vapauteen. Jokaisella on oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kenenkään ei myöskään tarvitse osallistua omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. (731/1999, 11§). Positiivinen uskonnonvapaus antaa siis jokaiselle oikeuden valita harjoittamansa uskonnon ja uskonnollisen yhteisönsä. Negatiivinen uskonnonvapaus puolestaan antaa vapauden olla uskomatta ja kuulumatta mihinkään uskonnolliseen yhteisöön. Uskonnonvapauslaissa (453/2003, 1luku 3§) määritellään, että huoltajat päättävät

yhdessä lapsen uskonnollisesta asemasta, joten huoltajilta tulee aina saada lupa lapsen osallistumiselle sellaiseen toimintaan, joka sisältää uskonnonharjoittamista.

3.3 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Katsomuskasvatus on yksi osa Opetushallituksen laatimaa valtakunnallista Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, mikä julkaistiin syksyllä 2016. Asiakirja sisältää ja selittää kaikki kasvatus- ja opetustyön keskeiset asiat, kuten tavoitteet ja tehtävän, arvoperustan, oppimiskäsityksen, toimintakulttuurin, oppimisympäristön, työtapoihin liittyvät periaatteet, laaja-alaisen osaamisen keskeiset sisällöt sekä oppimisenalueet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti. (Costiander 2017, 45—46.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustaan kuuluvat lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuus sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18—19.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sisältöä ja eri kokonaisuuksien suhdetta on kuvattu seuraavanlaisella kuviolla. Kuvio osoittaa miten kaiken toiminnan keskiössä on lapsi ja lapsen etu. Tarkemmin tarkasteltuna voidaan havaita myös se, kuinka katsomuskasvatus leikkaa läpi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden. Katsomuskasvatukselle on annettu paikka Minä ja meidän yhteisömmme oppimisen alueella, mutta katsomukselliset ja kulttuurilliset asiat voidaan kohdata myös monella muulla varhaiskasvatuksen alueella. Paneudun seuraavaksi tämän asiakirjan sisältöön syvemmin.

Kuvio 1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sisältö ja eri kokonaisuuksien suhde toisiinsa. Kuva lainattu 5.2.2019 e-perusteet. opintopolku.fi. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden *oppimiskäsitykseen* liittyy käsitys lapsista aktiivisina toimijoina, jotka kasvavat, kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Lähtökohtana oppimiselle ovat lapsen aiemmat kokemukset, mielenkiinnon kohteet ja osaaminen, sekä se, että opittavat asiat ovat yhteydessä kehittyviin valmiuksiin, kokemusmaailmaan sekä kulttuuritaustaan. Oppimisen käsitteään olevan kokonaisvaltaista ja tapahtuvan kaikkialla niin leikkien, liikkuen, havainnoiden kuin muiden toimintaa jäljiteltäessäkin. Lapsen kyvyssä oppia yhdistyy kaikki aistihavainnot, kokemukset, tiedot sekä taidot ja lapsella on oikeus saada onnistumisen ja ilon kokemuksia omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20.)

Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatuksessa muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Laaja-alaisessa osaamisessa on viisi toisiinsa liittyvää osa-alueita, Ajattelu ja oppiminen, Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, Monilukutaito ja tieto- ja

viestintäteknologinen osaaminen sekä Osallistuminen ja vaikuttaminen. Maailman muuttuessa on tarpeellista osata yhdistellä osaamista tiedon- ja taidonalat ylittäen. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet tulee huomioida toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisesä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa, sillä osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisön jäseninä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21—22.)

Oppimisen alueiden tehtävänä on edistää edellä mainittua laaja-alaista osaamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden määrittelemiä oppimisen alueita ovat Kielten rikas maailma, Ilmaisun monet muodot, Minä ja meidän yhteisömme, Tutkin ja toimin ympäristössäni sekä Kasvan, liikun ja kehityn. Katsomuskasvatus on liitetty osaksi Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen aluetta ja se tukee erityisesti lasten laaja-alaista osaamista kulttuuriin, vuorovaikutukseen, ilmaisuun, ajatteluun ja oppimiseen liittyen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43). Oppimisen alueet eivät ole toisistaan erillään pidettäviä saarekkeita, vaan niitä yhdistelemällä lapsilla on mahdollisuus mielekkäisiin oppimiskokonaisuuksiin ja kokonaisuuksien hahmottamiseen (Costiander 2017, 56). Parhaimmillaan katsomuskasvatuksessa voidaan toimia läpi oppimisen eri alueiden.

Varhaiskasvatukseen tultuaan lapset kohtaavat myös toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia, sen lisäksi mitä he ovat kotona oppineet. Useimmat perheet kokevat arvokkaaksi sen, että heidän lapsensa pääsevät kosketuksiin monenlaisten kulttuurien ja katsomusten kanssa, sillä se lisää kielitietoisuutta ja kulttuurisen moninaisuuden ymmärrystä (Tast 2017, 19). Osalle vanhemmista voi kuitenkin olla haastavaa ajatella lapsensa olevan mukana tilanteissa, joissa on katsomuksellista sisältöä, kuten esimerkiksi keskusteluissa eri katsomusten juhlista tai tavoista (Aumala 2017, 81).

Varhaiskasvatuksen tehtävä on kuitenkin selkeästi määritelty Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa; sen tulee kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tätä varhaiskasvatuksen tehtävää lähestytään eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median näkökulmista, monipuolisesti erilaisia menetelmiä käyttäen. Lisäksi lasten eettisten ajattelutaitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla yhdessä eettisiä kysymyksiä ja heidän kanssaan tulee myös pohtia heitä askarruttavia elämänekysymyksiä antaen tilaa ihmettelylelle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43.) Katsomuskasvatuksessa

yhteisen tutustumisen kohteena on lapsiryhmässä läsnäolevat uskonnot ja muut katsomukset, mukaan lukien uskonnottomuus. Tämä tehtävä koskee kaikkia lapsia ja yleissivistävässä hengessä sitä myös kuuluu antaa kaikille lapsille. Täten yleissivistäville hetkille ei tarvitse järjestää korvaavaa toimintaa siten kuin sitouttavan toiminnan aikana.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ilmaistu katsomuskasvatusta koskeva osio ei ole ollut kuitenkaan riittävän perusteellinen. Tämä on johtanut siihen, että katsomuskasvatuksen toteuttamista on tulkittu eri kunnissa ja päiväkodeissa moninaisesti sen jälkeen, kun Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 julkaistiin (Ohtamaa 2017). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden julkaisun jälkeen opetushallituksen rooli keskusteluissa näytti korostuvan ja sen katsottiin peräti kieltäneen joulukirkot sekä heräsi myös huoli pääsevätkö lapset osallisiksi joulun perinteistä (Lahtinen 2017). Opetushallitus päätyi tekemään vielä erillisen ohjeistuksen, minkä tarkoitus oli ja on vastata katsomuskasvatukseen liittyviin kysymyksiin, sekä oikaista Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista mahdollisesti tehtyjä vääriä tulkintoja.

3.4 Opetushallituksen ohje katsomuskasvatuksesta

Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa julkaistiin 12.1.2018. Ohjeessa esitetyt tulkinnat ja näkemykset perustuvat säännösten valmisteluasiakirjoissa esitettyihin kannanottoihin sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan, ylimpien laillisuusvalvojen ja Opetushallituksen esittämiin kannanottoihin. Kyseiset kannanotot koskevat pääsääntöisesti perusopetusta, mutta ohjeessa todetaan, että niitä voidaan noudattaa soveltuvin osin myös varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2018, 1.) Ohjeessa lukee, että sen tarkoitus on varmistaa sivistyksellisten ja uskonnon vapautta koskevien perusoikeuksien toteutuminen varhaiskasvatuksessa, edistää suvaitsevaisuutta ja moniarvoisuutta sekä varmistaa, että varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus on uskonnollisesti sitouttamaton. Ohje antaa vastuun varhaiskasvatuksen järjestäjille katsomuskasvatuksen toteuttamisesta sekä uskonnollisten tilaisuuksien ja niille vaihtoehtoisen toiminnan järjestämisestä säännösten ja määräysten mukaan. Se koskee myös erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta. Ohje ei suosittele eikä kiellä yhteistyötä eri seurakuntien kanssa, vaan se kuvaa miten uskonnon

ja omantunnonvapautta koskevat säännökset tulee ottaa huomioon katsomuskasvatusta annettaessa. (Opetushallitus 2018, 1.)

Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa toistaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kerrottua asiaa, täsmentäen lisäksi katsomuskasvatuksen toteuttamista. Katsomuskasvatuksen toteuttamisen selkiyttämisen tavoitteesta huolimatta ohje ei kuulemani mukaan vaikuttanut käytännön tasolla.

Matti Lahtinen vastasi muutamiin kysymyksiin opetushallituksen blogissa ennen Opetushallituksen ohjeistuksen ilmestymistä. Hänen mukaansa päiväkodeissa voidaan edelleen kertoa lapsille jouluevankeliumista, osallistua joulukirkkoon sekä laulaa enkeli taivaan tai suvivirsi (Lahtinen 2017). Nämä ovat asioita, jotka perustuvat perustuslakivaliokunnan mietintöön.

Perustuslakivaliokunta on todennut, ettei negatiivisen uskonnonvapauden toteutumisen ole tarkoitus estää tilaisuuksia, joissa harjoitetaan positiivista uskonnonvapautta. Tiedyt juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria, joita ei voida pitää uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä yksittäisen virren laulamisen seurauksena uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina. (Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014vp, 3.) Kielletyksi katsotaan pyrkimys iskostaa lapsiin mitään katsomusta opetuksessa ja muussa toiminnassa, sekä sellaisten tilanteiden aiheuttaminen, joista seuraa lapselle vakava leimautumisen vaara tai joissa julkisen vallan neutraalius uskontojen ja vakaumusten suhteen merkittävästi vaarantuu (Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014vp, 4). Perustuslakivaliokunta on tullut siihen päätelmään, että pitkälle viety uskonnollista alkuperää olevien perinteiden välttäminen ei edistä uskonnollista suvaitsevaisuutta. Toiminnasta ei siis tarvitse poistaa kaikkea uskontoon viittaavia elementtejä, kunhan niistä tiedotetaan ajoissa ja osallistuminen on kaikille vapaaehtoista. (Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014vp, 5—6). Kaiken kaikkiaan olennaisinta on, että lapsella tai hänen huoltajallaan on aito vapaus valita, osallistuuko lapsi uskonnolliseen tilaisuuteen vai mahdollisuuksien mukaan järjestettävään vaihtoehtoiseen toimintaan, ilman että tästä aiheutuu leimautumista tai muita haitallisia seurauksia lapselle (Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014vp, 6). Pääpaino myös varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksellisessa toiminnassa on siis siinä, että katsomuksiin tutustutaan tasapuolisesti ja yleissivistävää otetta painottaen. Sitouttavaa

otettavia tilaisuuksia ei näin ollen ole kielletty, mutta niiden järjestäminen varhaiskasvatuksessa on yksikkökohtaisesti päätettävissä.

4 KATSOMUSKASVATUSTA TOTEUTTAMASSA

Katsomuskasvatuksella on ohjaavien asiakirjojen mukaisesti perusteltu paikkansa varhaiskasvatuksen arjessa. Sen sisältöä on yleisellä tasolla määritelty sen mukaan, miten sen tulisi tukea lasten oppimista ja kasvua sekä mitä se saa ja ei saa sisältää. Käytännön arkeen nämä asiakirjat ja lait tuovat rajat, joiden sisällä tulee toimia, mutta sinällään ne kuitenkin jättävät sanomatta katsomuskasvatuksen toteutuksen kannalta merkittäviä asioita.

Sen lisäksi, että kasvattaja tuntee ohjaavat asiakirjat, hänen tulee myös tiedostaa oman toimintansa merkitys sekä eri ikäisten lasten kyky käsitellä tällaisia teemoja. Tämä vaatii kasvattajalta itsetutkiskelua, ammatillista työtettä sekä mahdollisesti myös oman tietämyksensä syventämistä liittyen eri katsomuksiin. Uuden opettelua sisältää myös aiemmista totutuista tavoista ja ajattelumalleista luopuminen. Sen ymmärtäminen, että nykyisen katsomuskasvatuksen toteuttaminen on jokaisen työntekijän vastuu, eikä ulkoistettavissa vain yhteistyötahoille, muutaman kiinnostuneen työntekijän vastuulle tai perheiden varaan, vaatii oman aikansa. Ensinnäkin kysymystä voidaan tarkastella varhaiskasvatuslain tavoitteiden valossa. Lamminmäki-Vartia on todennut, ettei varhaiskasvatuslain tavoitteisiin ei päästä, ellei eettinen ja katsomuksellinen ulottuvuus ole läsnä varhaiskasvatuksessa. Aito kieli- ja kulttuurikasvatus vaatii hänen mukaansa myös katsomuskasvatusta, missä suurin haaste perhelähtöisyyden ja ammatillisuuden toteutumiseksi on henkilöstön asenteet aihepiiriä kohtaan. (Lamminmäki-Vartia 2016).

Myös seurakuntien työntekijöille uskonnollis-katsomuksellisen orientaation muuttuminen katsomuskasvatukseksi on tarkoittanut uuden oppimista. Yhteistyötä tehtäessä varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen mukaan toimiminen on ehdotonta ja toisinaan tätä on ehkä ollut vaikea hyväksyä. Sitouttamaton toiminta yhteistyön puitteissa ei ole uhka seurakunnille, vaan mahdollisuus olla läsnä ja kohdata ihmisiä. Seurakuntien kristillinen

kasvatus ei tyhjene pelkästään sitouttavaan toimintaan, vaan yhteistyöllä voidaan tukea aivan jokaista lasta katsomukseen katsomatta, kunhan keskusteluyhteys löydetään ja toimitaan dialogisesti toista aidosti kuunnellen.

4.1 Katsomuskasvatus, sensitiivisyys ja dialogisuus

Sanakirjan määritelmän mukaan katsomus on pysyväksi lujittunut käsitys elämästä ja perusasioista, näkö-, katsantokanta tai näkemys (suomisanakirja 2019). Katsomus sanalla voidaan viitata kaikkiin erilaisiin uskonnollisiin ja uskonnoton vakaumuksen muotoihin. Katsomuskasvatus sisältää täten kaikki uskonnolliset katsomukset, muut katsomukset sekä uskonnottomuuden ja termillä kuvataan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa annettavaa uskontoihin ja katsomuksiin liittyvää kasvatusta.

Opetushallituksen ohjeessa puhutaan sitouttamattomasta katsomuskasvatuksesta. Sitouttamattomuudesta kerrotaan, että se tarkoittaa katsomusten tarkastelua tasaveroisesti ja niitä arvottamatta. (Opetushallitus 2018, 1.) Sitouttamaton toiminta on yleissivistävää ja kaikille sopivaa, kun taas sitouttava toiminta sisältää uskonnonharjoittamista. Sitouttamaton ja sitouttava ovat siis uusia käsitteitä, jotka ovat korvanneet aiemmin käytetyt tunnustuksettoman ja tunnustuksellisen.

Katsomus- ja kulttuurisensitiivisyys ovat herkkyyttä, kykyä ja halua ymmärtää eri taustoista tulevia ihmisiä ilman että erilaisia katsomuksia arvotetaan tai niiden eroavaisuuksia ei haluta nähdä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilla on määritelty hyviä lähtökohtia kulttuurisensitiivisyyden toteutumiselle. Tällöisiä ovat esimerkiksi kunnioitus erilaisuutta kohtaan sekä avoin ja kärsivällinen asenne. Oman kulttuuritaustan vaikutuksen ja merkityksen pohtiminen sekä miten tämä tausta näkyy omassa asenteissa ja se, että on kiinnostunut etsimään tietoa eri kulttuuritaustoista, auttavat sensitiivisyyden kehittämisessä. Stereotyyppien sijaan on tärkeää muistaa kohdata jokainen ainutkertaisena yksilönä, tukea häntä ja edistää yhteisymmärrystä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maa- ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Hyviä käytäntöjä. Kulttuurisensitiivinen työote.) Oman ymmärryksen kasvaessa on myös helpompi ottaa erilaisuus puheeksi.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilla kerrotaan asiantuntijoiden kuvaavan dialogia avoimeksi ja suoraksi keskusteluksi, jossa tavoitellaan yhteistä ymmärrystä. Dialogi on kuuntelevaa keskustelua, jossa molempien omat todellisuudet ovat tilanteessa läsnä ja yhteisenä kiinnostuksen kohteena. Hyvässä dialogissa hyväksytään ihmisten erilaiset näkemykset ja ettei kenenkään näkemys edusta koko totuutta. Erilaisten näkemysten saadessa tilaa keskustelussa ja kun keskustelijoilla on kokemus aidosta kuulluksi tulemisesta, voidaan saavuttaa hyviä ja luovia ratkaisuja. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Varhainen avoin yhteistoiminta ja dialogiset menetelmät. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä.) Kuuntelu on edellytys dialogille, koska muuten keskustelutilanteessa on vain kaksi yksinpuhujaa.

Varhaiskasvatuksessa on Silja Lamminmäki-Vartian mukaan neljä dialogin tasoa; kasvattajat-vanhemmat, kasvattajat-kasvattajat, kasvattajat-lapset sekä lapset-lapset. Lyhyesti tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee käydä kuuntelevaa keskustelua niin perheiden, lasten kuin myös toistensa kanssa. Perheiden kanssa heidän tehtävänä on ottaa katsomuskasvatus myönteisesti puheeksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa kirjattaessa. Kasvattajien kesken kyse puolestaan on yhteisestä toiminnan suunnittelusta, pedagogisesta johtamisesta, yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa sekä omia arvoja ja asenteita pohtivasta keskustelusta. Lapsien kanssa käytävässä dialogissa aikuinen taas on mallina sille, miten katsomuksiin suhtaudutaan ja miten niistä puhutaan. Lamminmäki-Vartia toteaa, että lapsille pitää ensin antaa kieli, jolla puhua uskoon liittyvistä kysymyksistä, sillä ilman sanoja on vaikea puhua. Lasten kanssa dialogia käydään eri menetelmiä hyödyntäen niin eri tuokioiden, juhlien kuin leikinkin sisällä. Lasten välisessä dialogissa puolestaan kasvattajan velvollisuus on pitää huoli, ettei minkäänlaista syrjintää tapahdu. (Lamminmäki-Vartia 2017a, 25.).

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen sivuilla todetaan asiakkaan kuuntelun sisältävän kunnioitusta, kiinnostusta ja myötätuntoa asiakasta ja hänen tilannettaan kohtaan niin, että asiakas kokee olevansa arvostettu (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Varhainen avoin yhteistoiminta ja dialogiset menetelmät. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä). Samoja teemoja painottaa myös Lamminmäki-Vartia käyttäen sanoja arvostus, avoimuus, suvaitsevaisuus, kunnioitus, empatia ja myönteisyys, kuvaillessaan varhaiskasvatuksen neljää dialogin tasoa (Lamminmäki-Vartia 2017a, 25). Varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatuksen äärellä käytävä dialoginen

keskustelu perheiden kanssa vaatii näin ollen aiemmin kuvailemaani kulttuuri- ja katsomussensitiivistä otetta. Jos keskustelusta puuttuu sensitiivisyys, ei keskustelukumppani voi kokea kuulluksi tulemista, dialogisuus ei toteudu ja mahdolliset eteenpäin vievät yhteiset luovat ratkaisut jäävät saavuttamatta.

4.2 Kasvattaja ja lapsen oikeus katsomukseen

Työntekijän rooli katsomuskasvatuksen antajana on haastava. Toiminnan tarpeellisuutta, hyväksyttävyyttä ja oikeutusta joutuu miettimään sekä perustelemaan. Aihe haastaa jokaista kasvattajaa henkilökohtaisella tasolla ja mieleen saattaa tulla, että helpommalla pääsee, jos jättää yhteistyön eri katsomusten edustajien kanssa tekemättä. Päivi Aumala (2018, 75) kirjoittaa, että perinteisesti katsomuskasvatus onkin ollut sellaisten työntekijöiden vastuulla, jotka ovat kokeneet kiinnostusta asiaa kohtaan ja jos kiinnostusta ei ole työyhteisössä löytynyt, on katsomuskasvatus toteutunut kunkin kasvattajien tavalla tai jäänyt kokonaan toteuttamatta. Tämä ei kuitenkaan ole hänen mukaansa ratkaisu, joka olisi uudistuneiden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja lapsen edun mukainen monimuotoistuvassa ympäristössä.

Kaikilla lapsilla on kuitenkin oikeus saada kartuttaa katsomuksellista yleissivistystään ja kasvattajan tehtävä on tukea myönteisellä tavalla tätä prosessia. Voidakseen kohdata ja tukea lasta tämän ikätasoon sopivalla tavalla, tulee kasvattajan tietää myös lapsen kehityksen vaiheista. Lapsen kognitiivisesta kehityksestä on tehty paljon tutkimuksia ja monesti näitä lapsen kehityksen vaiheita on käytetty pohjana myös ihmisen hengellisyyden ja uskon kehityskaavioille (Holm 2005, 58—59).

Esimerkiksi Piaget on jakanut lapsen kognitiivisen kehityksen neljään vaiheeseen. Sensorinen vaihe kestää kahden vuoden ikään asti ja sen aikana muodostuu perusta myöhemmälle kehitykselle. Tässä vaiheessa lapsen suhde ympäristöön kehittyy aistielinten kautta. Toinen vaihe on puolestaan esioperatonaalisen ajattelun vaihe, joka kestää seitsemän vanhaksi asti. Tässä vaiheessa lapsen on vielä vaikeaa ymmärtää, että hänen oman näkökulmansa lisäksi on olemassa paljon muitakin näkökulmia. Lapsen kielellinen kehitys on tällöin nopeaa ja lapsi oppii yleensä tässä vaiheessa ensimmäiset uskonnolliset käsitteet. Ajattelua kuitenkin leimaa konkreettisuus, eikä lapsi palaa aloittamansa

ajatuskulun alkuun. Lapsen kyky yhdistellä näkökulmia, ajatella itsenäisemmin sekä kyky ajatella abstraktisti ja tehdä johtopäätöksiä abstrakteista kertomuksista tapahtuu vasta kolmannessa ja neljännessä vaiheessa ikävuosien 7-14 välillä. (Holm 2005, 58—59.) Näin ollen varhaiskasvatusikäisiltä lapsilta ei voida odottaa vielä syvällisiä abstrakteja pohdintoja vaan pääpaino on vastata heitä askarruttaviin kysymyksiin mahdollisimman selkeästi.

Piaget'n tutkimukset ovat lisäksi olleet merkityksellisiä moraalin kehittymisen aluetta tutkittaessa. Lapsen moraalisen kehityksen hän on jakanut kahteen vaiheeseen, joista ensimmäinen heteronomisen moraalin vaihe kestää lapsuuden ensimmäiset vuodet ja toisen vaiheen autonominen moraalisuus, voidaan saavuttaa vasta 12-14-vuotiaasta alkaen. Ensimmäisen vaiheen aikana lapsen käsitys oikeasta ja väärästä määrittyy teon seurauksista käsin. Tekojen motiivien huomioon ottaminen on haastavaa. Hänellä ei myöskään vielä ole kypsyyttä eläytyä toisten tilanteisiin ja hän on epäitsenäinen suhteessa aikuisiin. (Holm 2005, 59.) Katsomuskasvatuksen näkökulmasta katsottuna onkin ensisijaisen tärkeää muistaa, että lapsi ottaa herkästi mallin aikuisen ajattelusta. Tämän vuoksi eri katsomuksista, yleissivistävässäkin hengessä, kerrottaessa pitää huomioida, ettei tule vahingossa ohjanneeksi lapsen ajattelua sitouttavalla tavalla.

Vaikka lapsi saavuttaakin vasta myöhemmällä iällä kypsyyden käsitellä asioita syvällisemmin, on ensimmäisillä vuosilla merkittävä vaikutus siihen mihin suuntaan nämä kyvyt kehittyvät. Vaikkei varhaiskasvatusikäinen lapsi vielä pysty ymmärtämään abstrakteja käsitteitä tai näkökulmien moninaisuutta, niin se ei ole este katsomusten käsittelylle. Holmin (2005, 60—61) mukaan lapsille välittyy uskontojen sisällöstä paljon kertomusten kuuntelun, lauluihin, leikeihin ja toimintaan osallistumisen kautta, eikä abstrakteille käsitteille ole vielä tarvetta. Tämmöisen toiminnan toteuttamista hän pitää tärkeänä ja jopa välttämättömänäkin kulttuurien säilymisen kannalta. Mielessä on kuitenkin hyvä pitää se, että vaikkeivat lapset vielä tarvitse abstrakteja käsitteitä, tulee heille kuitenkin antaa sanasto, jotta lapsi ylipäätään pystyy keskustelemaan katsomuksellisista asioista.

Katsomuskasvattajana kasvattajan tulee olla tietoinen omasta katsomuksestaan ja omista asenteistaan. Varhaiskasvatuksen ammattilaistenkin parissa tapahtuu edelleen paljon tiedostamatonta syrjintää ja ulossulkemista, esimerkiksi kun lasten kysymyksiin reagoidaan ajattelemattomasti tai aikuisten kesken kommentoidaan liian kärkkäästi jotakin lasten

kuullen (Kuusisto & Poulter 2017, 39). Kasvattajien on tiedostettava se, miten heidän oma tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille. Katsomuskasvatus on lasta varten, joten kasvattajan on otettava ammatillinen asenne sitä kohtaan ja osin jopa etäännyttää oma vakaumuksensa kasvatuksen sisällöllisistä tavoitteista. (Lamminmäki-Vartia 2017b, 50.) Kasvattajan on kyettävä kohtaamaan jokainen lapsi, perhe ja työtoveri arvostavasti, oli hänen oma näkemyksensä toisen katsomuksesta millainen hyvänsä (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, 133). Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisen kasvattajan olisikin hyvä tutkailla, pohtia ja työstää omia asenteitaan aika ajoin.

Lapset huomaavat nopeasti mistä asioista voi ja saa keskustella ja usein heillä on tapana yllättää kysymyksillään. Näissä yllätyksellisissä tilanteissa kasvattajan pitäisi kuitenkin muistaa, ettei kysymyksiä ikinä sivuutettaisi, vaan niiden käsittelyyn luotaisiin tila, vaikka myöhemmin. Lapsen aloitteellisuuden huomioimalla kasvattaja antaa koko lapsiryhmälle kokemuksen keskustelujen sallittavuudesta sekä siitä, että lapsi on hyväksytty juuri sellaisena kuin hän on. (Kuusisto & Poulter 2017, 38.)

Costiander (2017) toteaa, että mitä enemmän lapset tutustuvat omaan katsomukselliseen taustaansa ja muihin katsomuksiin, sitä varmemmin toteutuu perustuslaillinen oikeus uskonnonvapauteen, vapauteen ja mahdollisuuteen valita oma katsomuksensa. Hänen mukaansa yhteisöt, jotka rajoittavat tätä vapautta rikkovat ihmisoikeuksia, mutta moninaisuutta kunnioittavan katsomuksellisen kasvatuksen avulla lapsien on mahdollista tulla tietoiseksi tällaisesta vallankäytöstä ja välttää suuntautumasta toiseutta pelkäävän ääriajattelun piiriin. (Costiander 2017, 20—21.) Kuusisto ja Poulter (2017, 38) jatkavat, että voidaan jopa sanoa olevan lapsen oikeuksien polkemista ja kokonaisvaltaisen kasvun tukahduttamista, mikäli katsomuskasvatus ei ole luonnollinen osa yhteiskunnan tarjoamaa varhaiskasvatusympäristöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa katsomuskasvatuksen tavoitteena onkin edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43). Suuressa mittakaavassa katsottuna onnistuneen katsomuskasvatuksen voidaan ajatella rakentavan yhteiskuntarauhaa sekä antavan yleissivistävän otteensa kautta pohjan syvällisemmälle ymmärrykselle esimerkiksi historiaa ja ihmisyyttä kohtaan

(Vantaan seurakunnat. Käsikirja seurakuntien työntekijöille. Seurakunta varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen yhtistyökumppanina, 6—7).

4.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä ja tätä yhteistyötä kuvataan kyseisessä asiakirjassa myös sanalla kasvatusyhteistyö (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32—33). Kasvatusyhteistyö on korvannut aiemmin käytetyn kasvatuskumppanuus sanan ja sillä viitataan erityisesti varhaiskasvatuksen ja lapsen huoltajien väliseen yhteistyöhön. Kasvatusyhteistyön tavoitteena on yhdessä sitoutua edistämään kunkin lapsen terveellistä ja turvallista kasvua sekä kehitystä ja oppimista. Yhteistyöllä on myös monenlaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuspolun aikana, aina päivittäisestä kuulumisten vaihtamisesta esikouluun siirtymiseen asti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32—33.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritetään vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta varhaiskasvatuksen järjestäjille. Henkilökunnan aktiivisuus ja aloitteellisuus mainitaan yhteistyön onnistumisen ja luottamuksen rakentumisen kannalta keskeisiksi tekijöiksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan myös, että tasavertainen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus huoltajien ja työntekijöiden välillä, tukee kasvatusyhteistyön toteutumista. Kun yhteistyö tapahtuu luottamuksellisessa ilmapiirissä, on myös helpompi ottaa puheeksi mahdollisesti esiin tulevat huolet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32—33.) On tutkimuksia, joissa on todettu, että mitä paremmin yhteistyö perheiden ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä toimii, sitä paremmin positiiviset vaikutukset näkyvät lapsissa. Lapsen minäkuvan ja identiteetin kehittymiselle on positiivista, että lapsi näkee ja kokee tulevansa perheineen arvostetuksi. (Paavola 2017, 200.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tehtäviksi määritellään myös, että heidän tulee keskustella huoltajien kanssa kasvatustyön arvoista, tavoitteista ja vastuista sekä huomioida yhteistyössä perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Lisäksi huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön piiriin kuuluu huoltajien mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja tavoitteiden

suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Yhteistyön piirissä on myös mahdollista tukea huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta, jonka aikaansaamasta verkostoitumisesta henkilöstö voi parhaimmillaan saada tukea myös omaan työhönsä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 33.) Vanhemmilta voi saada arvokasta tietoa, kunhan osataan ja uskalletaan kysyä ja olla kiinnostuneita keskustelemaan katsomuksellisista ja kulttuurillisista asioista perheiden kanssa. Perheet eivät kuitenkaan aina halua olla oman katsomuksensa edustajia, eikä heitä tule tällaiseen myöskään painostaa. Pieni on suurin lehden liitteessä (Rautionmaa 2/2018, 5) on hyvin ilmaistu se seikka, etteivät kaikki lapset halua olla ryhmässä oman katsomuksensa asiantuntijoita, vaan haluavat sulautua joukkoon, eivätkä puhua katsomuksestaan. Varhaiskasvattajalta vaaditaankin sensitiivisyyttä huomata tämä, mutta samaan aikaan hänen tulisi osata luoda lapselle tila puhua katsomuksellisesta taustastaan niissä hetkissä, joissa se mahdollisesti tulee luonnollisesti esille.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on kirjoitettu, että varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja voivat olla kaikki alueelliset ja paikalliset toimijat, joiden kanssa on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyötahojen, kuten kirjastosta, liikunnasta tai kulttuurista vastaavien tahojen kanssa toimittaessa lisätään oppimisympäristöjen monipuolisuutta sekä tuetaan varhaiskasvatuksen tavoitteita. Myös seurakuntien kanssa tehtävä yhteistyö on kirjattu lauseeseen, jossa kerrotaan muista yhteistyötahoista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 34.) Seurakunta, jonka kanssa yhteistyötä tehdään, voi olla mikä vain seurakunta ja yhteistyön sisältöä ohjaa varhaiskasvatuksen normiasiakirjat. Yhteistyö seurakuntien kanssa on vapaaehtoista, eikä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoita sitä tekemään. Katsomuskasvatusta on kuitenkin velvoitettua toteuttaa ja tässä eri seurakunnat ja yhteisöt voivat olla suuresti apuna ja tukena. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja yhteiskunnan varhaiskasvatuksen yhteistyötä selkeyttämään on laadittu Kumppanuuden korit-malli ja esittelen tämän mallin seuraavassa alaluvussa.

Seurakuntien on hyvä tehdä kirjallinen yhteistyösopimus varhaiskasvatuksen kanssa. Tällä tavoin varmistetaan yhteistyön jatkuvuus myös mahdollisten työntekijävaihdosten jälkeenkin. Sakastin sivuilta löytyy ladattavissa oleva A) *Yleissopimus kunnan sivistystoimen ja seurakunnan johdon kesken*. Se on osa Opetushallituksen ja Kirkkohallituksen yhdessä muotoilemaa pohjatekstiä paikallisen neuvottelun tueksi. Kyseisen sopimus pohjan lisäksi sopimusajatteluun sisältyy kaksi muuta tasoa, B) Alueelliset

toimintasuunnitelmat varhaiskasvatus- ja kouluyhteistyöhön. Tämän tason suunnittelussa voidaan hyvin hyödyntää kumppanuuden koreja. Ja C) Kirjaukset yksittäisen päiväkodin toimintasuunnitelmaan / koulun lukuvuosisuunnitelmaan. (Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen yhteistyökumppanina. Sopimus pohja.)

Alussa tärkeintä on, että molemmat osapuolet suhtautuvat myönteisesti sopimuksen laadintaan ja aloite voi tulla miltä tasolta ja kummalta tahansa taholta. Sopimusten teko aloitetaan yleissopimuksesta ylimmän johdon tasolla ja sen allekirjoittaa kirkkoherra ja opetus- tai sivistystoimenjohtaja. Yhteisen toimintasuunnitelman laadinnan tekevät puolestaan opetustoimen ja seurakunnan viranhaltijoista koottu työryhmä. Kolmannella tasolla (C) kootaan vuosikello, johon kootaan tapahtumat, suunnittelut sekä yhteistyön arviointi. ABC-mallisen sopimuksen tärkeimpiä puolia on, että se antaa varmuutta kuka tekee mitä ja missä sekä milloin. Kun tapahtumat ovat kuvattu toimintasuunnitelmissa, on helpompaa pitää huoltajat ja lapset sekä henkilökunta ajan tasalla tapahtumien sisällöstä. (Vinko 2018.)

Yhteiskunnan varhaiskasvatuksesta tulevien lapsiryhmien kanssa työskentelevien seurakunnan työntekijöiden tulee olla tietoisia siitä, millaiset raamit yhteistyölle on määritelty varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa. Kyseiset linjaukset velvoittavat varhaiskasvatusta ja yhteistyön onnistumisen kannalta on olennaista, että molemmat osapuolet ovat selvillä yhteisistä tavoitteista ja pelisäännöistä. Vinko huomauttaakin, että seurakunnan työntekijöiden tulee muistaa, ettei kyseessä ole seurakunnan työ vaan lasten kokonaisvaltaisen kasvun hyväksi tehtävä yhteistyö. Tässä yhteistyössä seurakunnan tehtävä on tukea päiväkotien ja koulujen kasvatustavoitteita ja se vaatii oikeanlaista asennetta. (Vinko 2018.)

Esimerkkejä toimivasta yhteistyöstä on saatavilla muun muassa Vantaalta ja Kouvolasta. Kouvolassa yhteistyö oli pitkälti toteutettu pyhäkoulujen kautta vanhojen varhaiskasvatussuunnitelmien aikaan, mutta katsomuskasvatuksen tullessa ajankohtaisemmaksi alettiin yhteistyötä tiivistämään. Ensin asiaa pohdittiin esimiestasolla kaikkien viiden seurakunnan työntekijöiden sekä kaupungin varhaiskasvatuksen esimiesten kesken, jotta saavutettiin yhtenevä linjaus yhteistyöhön. Sen jälkeen solmittiin sopimus yhteistyöstä ja tämän jälkeen järjestettiin päiväkotien johtajille kasvattajien kahvit, jolloin keskusteltiin

odotuksista ja miten voidaan toista auttaa. Lisäksi seurakunnan lastenohjaajan vierailut päiväkoteihin ja mentoroinnin käynnistäminen ovat olleet osa yhteistyön tekemistä Kouvolassa. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmaa koskevissa keskusteluissa vanhemmille on myös kerrottu mitä katsomuskasvatus on ja tarkoitus on iloita eri katsomuksista yhdessä ihmetellen. Katsomuskasvatus ei ole pelkästään uskontojen ympärillä tapahtuvaa toimintaa vaan se kattaa myös kulttuurin. (Kangas 2/2018, 22—23.)

Vantaalla puolestaan on tehty paljon työtä yhteistyön toimivuuden eteen. Tästä osaltaan kertoo se, että Sakastin sivuilla yhteistyötä käsiteltäessä ohjataan esimerkiksi tutustumaan Vantaan seurakunnan materiaaleihin. Vantaan seurakuntien nettisivuilta löytyy myös kattavasti asiaa yhteistyön toteuttamisesta ja sivuilla on huomioitu myös varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat eteenpäin ohjaavin linkein. (Vantaan seurakunnat. Info ja asiointi. Yhteistyökumppaneille. Kasvatusyhteistyö. Yhteistyökumppanina päiväkodit. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus.) Vantaan seurakunnat ovat myös luoneet yhteistyöstä käsikirjan seurakunnantyöntekijöille. Käsikirjan sisältö on monipuolinen ja siitä käy hyvin ilmi, että katsomuskasvatus on jokaisen lapsen oikeus, lapsi on kaiken toiminnan keskiössä ja yhteistyö tapahtuu varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen mukaisesti. (Vantaan seurakunnat. Käsikirja seurakuntien työntekijöille. Seurakunta varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen yhteistyökumppanina.) Yhteistä Vantaan ja Kouvolan malleille on, että yhteistyötä on lähdetty rakentamaan dialogisesti yhteiskunnan varhaiskasvatuksen kanssa ja keskiöön on nostettu lapsen edun toteutuminen. Dialogisuuden, sensitiivisyyden ja ohjaavien asiakirjojen mukaan toimimisen voidaan nähdä luovan pohjan toimivalle yhteistyölle.

4.4 Kumppanuuden korit

Varhaiskasvatuksen ja koulujen kanssa tehtävän yhteistyön tueksi kirkkohallitus on laatinut Kumppanuuden korit, joista käytetään myös nimeä Neljän korin malli. Esitteen johdannossa kerrotaan, että ne on laadittu opetushallituksen päivitettyihin ohjeisiin perustuen ja niiden avulla kerrotaan ammattikasvattajille, yhteiskunnan ja seurakunnan päättäjille kuin myös vanhemmille, yhteistyön tarkoituksesta ja pelisäännöistä. Jokaisella korilla on omat pelisääntönsä ja koska niiden avulla pyritään takaamaan uskonnonvapauden toteutuminen kasvatuksen eri vaiheissa, tulee kunkin korin sisältö pitää erillään toisistaan.

Korien tarkoitus on luoda selkeyttä ja vapauttaa toimimaan monikulttuurisissa toimintaympäristöissä. (Suomen ev.lut. kirkko. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina esite.)

Kuva 1. Kumppanuuden korit. Korit on laatinut kirkkohallitus. Kuva lainattu Vantaan seurakuntien sivulta

Koreista vain kolmoskori, *uskonnolliset tilaisuudet*, sisältää sitouttavaa eli tunnustuksellista toimintaa. Korin sisältö vastaa Sakastin sivujen mukaan sitä, mitä perinteisesti on pidetty kunnan ja seurakunnan välisenä yhteistyönä, mutta sen puitteissa on mahdollista järjestää myös monenlaisia muita tilaisuuksia. Tämän korin sisältöön kuuluvatkin esimerkiksi joulu- ja pääsiäiskirkot ja hartaushetket, joiden aikaan pitää järjestää mielekäs vaihtoehtoinen toiminta niille, jotka eivät seurakunnan tilaisuuteen osallistu. Sivuilla muistutetaan, että seurakuntien tulee sitoutua noudattamaan varhaiskasvatusta normittavien asiakirjojen ohjeistuksia, sekä muistaa, että myös uskonnollisten tilaisuuksien tulee olla

pedagogisesti perusteltuja, lapsen edun mukaisia ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita noudattavia. Korin sisällön auki kirjoittamisessa huomio on kiinnitetty myös seurakunnan työntekijöiden tarpeeseen perehtyä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja erityisesti sen pedagogisiin periaatteisiin, sillä vain hyvässä yhteistyössä pystytään monipuolistamaan ja rikastamaan toimintaa lasten parhaaksi. Korin esittelyn yhteydessä mainitaan myös, että kunta voi myös päättää olla järjestämättä uskonnollisia tilaisuuksia päivähoiton aikana. (Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus. Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Kumppanuuden korit ja VASU 2017.)

Korit yksi —*yleissivistävä opetus*, kaksi —*perinteiset juhlat* ja neljä —*kasvun ja hyvinvoinnin tuki* ovat sisällöltään sitouttamattomia ja sopivat täten kaikille ilman, että vaihtoehtoistatoimintaa tarvitsisi järjestää. Varhaiskasvatusta ajatellen *Yleissivistävä opetus* -kori on *Uskonnolliset tilaisuudet*-korin rinnalla toinen merkittävimmistä sisällöltään.

Yleissivistävän opetuksen korista kerrottaessa painotetaan varhaiskasvatuksen ja sen katsomuskasvatuksen olevan sitouttamaton ja huomioivan kaikki varhaiskasvatusryhmässä olevat katsomukset tasaveroisesti keskenään. Katsomuskasvatus ei yleissivistävän luonteensa vuoksi voi sisältää uskonnon harjoittamisen elementtejä, kuten virsiä tai rukousta, sillä lapsen ei saa vedota tai vaikuttaa katsomuksellisesti. Kyseessä on siis puhtaasti yhteiskunnallinen tehtävä, jonka antamista eivät voi eri uskontokunnat tai katsomukset määritellä tai rajoittaa. Tämä haastaa Sakastin sivujen mukaan seurakuntia uudenlaisen yhteistyön kehittämiseen. Sitouttamaton kasvatus ei kuitenkaan poissulje seurakunnan osallistumista katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Seurakunnan työntekijät voivat olla edelleen kunnan työntekijöiden kanssa suunnittelemassa ja toteuttamassa toimintaa sekä tukemassa varhaiskasvatuksen työntekijöitä heidän työssään. Varhaiskasvatusryhmille voidaan järjestää muun muassa kirkkoon tai hautausmaihin tutustumiskierroksia, kunhan muistetaan ettei näihin sisällytetä uskonnonharjoittamista. Yhteistyö pohjaa aina varhaiskasvatusyksikön asettamiin tavoitteisiin ja meneillään oleviin oppimisen prosesseihin, joten seurakunnan työntekijän tulee olla aiempaa tietoisempi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden normeista, jotka ohjaavat katsomuskasvatusta. (Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Kumppanuuden korit ja VASU 2017.)

Korit kaksi ja neljä ovat sisällöltään suppeampia. Korista kaksi, *Perinteiset juhlat*, kerrotaan, että seurakunnan työntekijällä on juhlissa juhlavieraan rooli, eikä hänen vastuulleen kuulu juhlien sisältö. Juhlat ovat aina varhaiskasvatuksen omia ja heidän vastuullaan, vaikka ne liittyisivätkin jouluun tai pääsiäiseen. Vuoden aikana vietettävillä juhlilla on monella liittymäkohtia suomalaiseen kristilliseen perinteeseen ja uskontoon viittaavat juhlatraditiot ovat täten osa suomalaista kulttuuria. Sakastin sivuilla kuitenkin muistutetaan myös siitä, ettei yksittäinen virsi tai joulukuvaelman esittäminen tee juhlasta uskonnollista tilaisuutta. (Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Kumppanuuden korit ja VASU 2017.)

Kori neljä, *Kasvun ja hyvinvoinnin tuki*, puolestaan sisältää tehtäviä, joihin seurakunnan työntekijöillä on valmiuksia. Tällaisia tehtäviä, joissa tuetaan lapsia ja aikuisia, on esimerkiksi kriisiavun antaminen ja surun kohdatessa annettava tuki. Lisäksi koriin voidaan sisällyttää ennaltaehkäisevää toimintaa kuten työhyvinvoinnin tukemista. Sakastin sivuilla kuitenkin huomautetaan, ettei tämän korin näkökulmat erityisesti korostu varhaiskasvatuksessa ainakaan vielä, mutta tulevaisuudessa tämänkaltainen yhteistyö voi vahvistua, sillä muun muassa hallituksen lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), perhekeskustoiminta ja muut uudenlaiset toimintamallit mahdollistavat seurakuntien toiminnan lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemisessa. (Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Kumppanuuden korit ja VASU 2017.)

Kumppanuuden korit ovat selkeä kokonaisuus, joiden sisällöstä näkyy kirkon perehtyneisyys varhaiskasvatuksessa ja kouluissa annettavaa kasvatuksellista normittaviin asiakirjoihin. Korimalliin pohjautuva työskentely toisi selkeyttä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen ja seurakuntien kanssa tehtävään yhteistyöhön, mutta ensin mallin pitäisi olla tunnetumpi, kuin mitä se nykyisin näyttää olevan.

5 PROSESSIN KUVAUS

Toiminnallinen opinnäytetyö vastaa käytännöllisiin ja teoreettisiin tarpeisiin. Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä ja yksi toteutustapa voi olla esimerkiksi oppaan tekeminen. (Vilka & Airaksinen 2003, 8—9.) Tämä opinnäytetyö oli toiminnallinen ja sen kehittämistehtävänä oli tuottaa opas Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen käyttöön koskien yhteistyötä Tampereen evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa. Prosessini vaiheet jaottelen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin (Libguides, Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas). Tämän luvun alaluvuissa käsitelen tarkemmin alla olevaa prosessikaaviota.

5.1 Suunnittelu

Opinnäytetyön prosessi käynnistyi toukokuun alussa 2018. Osallistuin tuolloin seurakunnan johtavien varhaiskasvatuksen ohjaajien ja kunnan varhaiskasvatuksen työntekijöiden puolivuositteiseen yhteistyöpalaveriin. Palaverissa kunnan edustajat esittivät seurakunnille toiveen napakasta materiaalista, joka avaisi seurakunnan järjestämien toimintojen sisällön varhaiskasvattajille. Tällaisen materiaalin tuottamista päätettiin ehdottaa opinnäytetyöni aiheeksi. Kesän 2018 ajan hahmottelin tulevan työni sisältöä ja opinnäytetyöni rajausta yksin sekä yksittäisten seurakunnan työntekijöiden kanssa keskustellen.

Syyskuun alussa osallistuin johtavien varhaiskasvatuksen ohjaajien kokoukseen pohtimaan opinnäytetyöni tulevaa sisältöä seurakunnan edustajien kanssa. Seurakunnan puolelta haluttiin lähestyä tulevaa tuotostani avoimin mielin ja kunnan varhaiskasvatuksen suunnittelijoiden näkemyksiä kuunnellen. Seurakuntien edustajat painottivat vahvasti sitä, että haluavat toimia varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti ja yhteistyötä edistäen. Sovimme, että informoin heitä mihin suuntaan työni lähtee etenemään sen jälkeen, kun olen tavannut kunnan edustajat. Lisäksi tässä kokouksessa sovimme, että toteutan lokaan lopulle joulukirkkoja koskevan materiaalin, jotta se ehtisi joulukirkkokutsujen mukaan. Tämän materiaalin pohjalta oli myös tarkoitus saada suuntaa lopullisen oppaan sisällön rakentamiselle.

Seurakunnan edustajien tapaamista seuraavana päivänä tapasin kaksi Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuspalveluissa työskentelevää varhaiskasvatuksen suunnittelijaa, jotka olivat aihetta minulle keväällä ehdottaneet. Tässä tapaamisessa käsitelimme, millaisia tarpeita heidän tietämyksensä mukaan varhaiskasvatuksen kentällä on koskien katso-muskasvatuksen toteuttamista ja evankelis-luterilaisien seurakuntien kanssa tehtävää yhteistyötä. Minun toivottiin oppaassa perustelevan varhaiskasvatussuunnitelman ja opetushallituksen antaman ohjeistuksen avulla sitä, miten oikeastaan mikään ei ole muuttunut ja yhteistyö seurakuntien kanssa on edelleen aivan sallittua. Oppaani tavoitteena olisi antaa tietoa seurakunnan tilaisuuksien sisällöistä ja täten tuoda Tampereen varhaiskasvattajille varmuutta ja rohkeutta jatkaa yhteistyön tekemistä seurakuntien kanssa. Tilaisuuksien jaottelussa Neljän korin -mallin hyödyntäminen katsottiin hyväksi ratkaisuksi. Oppaan toteutustavaksi sovittiin netissä jaettava materiaali, sillä Tampere pyrkii olemaan

paperiton kaupunki. Lisäksi tällainen toteutustapa mahdollistaa oppaan päivittämisen ja muokkaamisen myöhemmin.

Opinnäytetyölleni asetettiin myös tavoite, että se selventäisi myös varhaiskasvatuksen lapsiryhmien kanssa työskenteleville seurakunnan työntekijöille millaisissa raameissa heidän odotetaan missäkin tilaisuudessa toimivan. Tämän toiveen tarkoitus on edistää ja ylläpitää luottamussuhdetta, jonka varaan yhteistyö rakentuu. On tärkeää, että varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen velvoittavuus on sisäistetty myös seurakuntien puolella ja tilaisuuksien sisällöt pitäytyvät kulloinkin sovituisissa rajoissa. Näiden tapaamisten jälkeen omat ajatukseni opinnäytetyöni sisällön suhteen alkoivat jäsentyä. Minulle oli esitetty selkeät toiveet oppaani sisältämisestä asioista ja näiden toiveiden kautta myös työni tavoitteet vakiintuivat.

Oppaan toteuttamiseksi luotettavasti oli selvää, että minun pitäisi tutustua perusteellisesti katsomuskasvatuksesta kirjoitettuihin teksteihin sekä varhaiskasvatusta ohjaaviin asiakirjoihin. Työskentelyni ei tulisi sisältämään varsinaisia haastatteluja, eikä toiminnan toteuttamista, vaan rakentuisi näiden ja tulevien keskustelujen, valmiiksi saamieni materiaalien, omaehtoisen koulutukseen osallistumisten sekä kirjallisuuden ja muun teoriataustoitukseen tarvitsemäni materiaalin varaan. Opas ei itsessään tulisi sisältämään tiedollisesti mitään uutta, vaan työni olisi muokata jo olemassa olevaa materiaalia ja tietoa napakaksi paketiksi. Tästä seurasi se, että työni toteutustavaksi valikoituivat sekä kuvaileva kirjallisuuskatsaus kuin myös tutkimuksellinen selvitys.

5.2 Toteutus

Suunnitteluvaiheen jälkeen alkoi opinnäytetyön toteuttaminen. Ensimmäisenä kävin tarkemmin läpi aiemmin pohtimieni lähteiden sisältöjen oleellisuutta ja tarpeellisuutta työni onnistumisen kannalta. Toiminnallinen opinnäytetyö kirjassa todetaankin, että toiminnallisessa opinnäytetyössä tulisi tarkoin harkita aineiston ja tiedon keräämistä sekä aloittaa työskentely miettimällä, millaista tietoa tarvitaan. Millainen tieto on tarpeellista opinnäytetyön onnistumiseksi sekä keneltä ja miten tietoa kerätään? (Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003, 56—57.)

Yhteistyötahojen sekä valmiiksi annetun aiheen puolesta opinnäytetyön raportin sekä oppaan sisällön rajaaminen oli selkeää. Näiden kautta työskentelyni rajautui luontevasti koskemaan vain Suomen evankelis—luterilaisen kirkon ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä sekä alueellisesti koskemaan vain Tamperetta. Lisäksi nämä määrittivät, yhdessä opinnäytetyön tavoitteiden kanssa, teoriataustoituksen laajuutta. Katsomuksia on lukuisia erilaisia ja lisäksi jokainen katsomus on myös sisältä käsin moninainen. Tämän vuoksi myös keskustelu katsomuskasvatuksen äärellä tapahtuu hyvin erilaisista näkemyksistä käsin. Työni kannalta osoittautui kuitenkin välttämättömäksi sivuta hieman myös kirkkoon ja uskontoihin kriittisesti suhtautuvaa näkökulmaa, sillä sitä kautta työni sisältö sekä varhaiskasvatuksen kentällä vallitseva tilanne saivat selkeyttä. Tällaiset äänenpainot aiheuttavat useimmiten arjessa tilanteita, jotka luovat katsomuskasvatuksen toteuttamiseen epävarmuutta, joten niiden huomioiminen peilauspintana oli tavoitteideni kannalta olennaista.

Omat rajaukset työskentelylleni toi myös opinnäytetyön työmäärään liittyvät kysymykset. Tampereen varhaiskasvatuksessa näkyy monikulttuurisuus paikoitellen hyvinkin vahvasti. Jotta opas olisi aidosti kaikkien asiakasperheidenkin tukena olisi sen kääntäminen vähintään englanniksi ollut hyvä ajatus. Työmäärä olisi kuitenkin tämän myötä kasvanut kohtuuttomaksi. Lisäksi ruotsinkielinen käännös olisi ollut kohteliasta toteuttaa, sillä Tampereen seurakuntayhtymässä yhden seurakunnan muodostaa ruotsinkielinen seurakunta. Tämä kuitenkin rajautui pois havaittuani, ettei heillä ole varhaiskasvatuksen ohjaaja ja että heillä toiminta varhaiskasvatuksen ja koulun suuntaan näyttäisi olevan hyvällä mallilla. Heidän, vuoden 2019 toimintasuunnitelmasta keskittyy yli puolet pelkästään lapsiin ja nuoriin (Toiminta- ja taloussuunnitelma 2019-2021 2018, 22—23).

Työskentely käynnistyi tapaamisten ja aineistoihin tutustumisen jälkeen rivakasti. Aloin koostaa keskeistä teorian tietoa kirjalliseen muotoon sekä työstämään samalla ensimmäistä osaa oppaastani. Tätä joulukirkkoja koskevaa materiaalia varten keräsin ensimmäisen kerran tapahtumien runkoja johtavilta varhaiskasvatuksen ohjaajilta. Keräämisen suoritin pyytämällä jokaisen seurakunnan johtavaa varhaiskasvatuksen ohjaajaa lähettämään edellisvuotisia joulukirkko materiaaleja sähköpostitse minulle. Tämän jälkeen koostin jokaisesta rungosta keskeisimmät asiat yhtenäiseksi ja yleispäteväksi rungoksi. Joulukirkkomateriaalin palautin yhteistyötahojeni kommentoitavaksi lokakuun lopulla 2018 ja korjausehdotukset koskivat vain joitakin yksittäisiä lauseiden tarkentamisia.

Hyvin pian sen jälkeen, kun olin saanut joulukirkko materiaalin eteenpäin ja pääsin aloittamaan taustoituksen kirjoittamisprosessini, jouduin tietoisesti rajaamaan vielä hieman lisää taustoituksessani käyttämäni materiaalia. Katsomuskasvatus tuli käyttöön vasta Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 myötä, joten halusin tietoisesti olla sotkematta työhöni liiaksi tätä vanhempia lähteitä, joissa puhutaan uskontokasvatuksesta tai vanhasta uskonnollis—katsomuksellisesta orientaatiosta. Uskontokasvatus ei kuulu varhaiskasvatuksen toimintaan ja uskonnollis-katsomuksellisen orientaation mukaan ottaminen olisi vaatinut asian käsittelyä laajemmin. Katsoin tämän sekavoittavan tekstin rakennetta ja tuovan liiaksi menneitä toimintamalleja esille, mikä sinänsä ei sisältynyt työni kannalta oleellisiin asioihin, koska tarkoitus oli selvittää vain katsomuskasvatusta.

Suhteellisen tuoreena muutoksena katsomuskasvatuksesta ei kuitenkaan ole kirjoitettu vielä kovin montaa teosta ja huomasinkin, että samat nimet pyörivät aiheen ympärille kirjoitetuissa teksteissä. Tästä syystä sekä työelämälähtöisyydestä, johtuen, olin pakotettu käyttämään paljon nettilähteitä. Lisäksi kaikki ajankohtaisin tieto esimerkiksi yhteistyökumppaneista, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja varhaiskasvatuksen välisestä yhteistyöstä sekä ohjaavista asiakirjoista löytyy vain netistä. Usein juuri sen vuoksi, että toiminnallinen opinnäytetyö halutaan toteuttaa kohderyhmälähtöisesti, päädytään tutkimusmenetelmien suhteen käyttämään tutkimuksellista selvitystä idean toteutustapana. Tämä tarkoittaa aineiston keräämisen tapoja sekä tuotteen toteuttamisen keinoja. Lisäksi tutkimuksellista selvitystä käytetään silloin, kun aiheesta on vain vähän julkaistua tietoa. (Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003, 56—57.) Näistä syistä opinnäytetyöni toteutustavaksi muotoutui tutkimuksellinen selvitys ja aineiston kerääminen noudatteli määrällisen tutkimuksen perustasoa, koska se kerättiin sähköpostitse. Varsinaisia tutkimusmenetelmiä ei tarvitse käyttää toiminnallisessa opinnäytetyössä, mutta valmiita tutkimuskäytäntöjä voidaan hyödyntää perustasolla, jotta turvataan saadun tiedon laatu (Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003, 56—57).

Saatuani rajaukset kuntoon ja valikoitua työskentelyssä käyttämäni tutkimuksellisen otteen, aloin suunnitella myös tarkemmin oppaani sisältöä. Ajattelin oppaan tulevan sisältämään alustuksen, jossa perustellaan opetushallituksen linjauksen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden avulla seurakunnan kanssa tehtävän yhteistyön sallittavuus. Tarkoituksena oli, että tämä antaisi varmuutta varhaiskasvatuksen työntekijöille siitä, että

katsomuskasvatuksen toteuttaminen seurakunnan kanssa yhteistyössä on uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista. Varsinaisen sisällön ajattelin koostuvan lyhyehköistä esittelyistä koskien eri tapahtumien sisältöä ja luonnetta, sekä lyhyistä avauksista koskien päiväkotikummiutta ja Lasten katedraalin toimintaa. Näiden kirjoittamisen ajattelin toteuttaa kumppanuudenkoreja hyödyntäen.

Syksyn aikana kuitenkin havaitsin, ettei edellä kertomani sisältö ole sellaisenaan mielekäs. Vietin loppu vuoden 2018 syyskuusta aina jouluu asti pedagogisessa harjoittelussa päiväkodissa ja sain täten konkreettisesti olla osana sitäkin arkea, kun joulukirkot lähestyivät ja keskustelu sen ympärillä käynnistyi. Tämän kokemuksen myötä päätin laajentaa tulevan oppaani sisältöä siten, että tiivistäisin tapahtumien lisäksi myös keskeisimmät kohdat katsomuskasvatukseen, yhteistyöhön ja sen toteuttamiseen liittyen.

Vuoden 2019 puolelle tultaessa pääsin aloittamaan raportin kirjoittamisen kunnolla. Tällöin kuitenkin tapahtui muutoksia, joiden vaikutusta jouduin työni kannalta miettimään. Suurin muutos oli Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivittyminen vuoden 2019 alulla ja tieto, että täten myös kunnalliset varhaiskasvatussuunnitelmat tulevat vuoden mittaan päivittymään. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eivät kuitenkaan olleet sisällöllisesti muuttuneet juurikaan, joten muutoksella ei ollut vaikutusta opinnäyte-työni sisältöä ajatellen. Näin ollen päätin, etten muuta enää tässä kohden lähdeittäni vaan jatkan 2016 vuoden asiakirjalla. Pian tämän jälkeen tuli julki myös se, että Tampere lopettaa kunnan varhaiskasvatuksessa järjestettävän kerhotoiminnan syksyyn mennessä. Päätin kertoa asiasta raportissani, mutta jättää esittelytekstini kaupungin toiminnasta entiselleen, koska asiasta ei ollut kaupungin nettisivuille päivitetty tietoa.

Kevään 2019 aikana kirjoitin teoriataustoituksen loppuun edellä kerrottujen seikkojen mukaisesti. Lisäksi työstin oppaan sisältämään myös syksyn aikana ilmenneet täydennysideat. Huhtikuussa lähetin oppaan yhteistyötahoilleni saadakseni siitä kommentteja ja muokatakseni työtä niiden mukaan. Palautetta sain neljältä johtavalta varhaiskasvatuksen ohjaajalta, mutta korjattavaa tuli vain muutaman otsikkonumeron unohtamisesta ja yhden nimen virheellisyydestä. Kaupungin edustajilta en saanut palautetta näin tiukalla aikataululla.

5.3 Arviointi

Opinnäytetyön työstäminen tapahtui verrattain nopeassa aikataulussa. Se ei kuitenkaan ollut täysin mutkatonta, sillä työskentelyn sujuvuutta hidasti jonkin verran Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja yhteistyötahojeni toimintojen muuttumiset kevään 2019 aikana. Näiden muutosten vuoksi olin pakotettu tutustumaan myös uudempaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 asiakirjaan, jotta pystyin arvioimaan muutosten laa-
tua sekä vaikuttavatko ne jo kirjoittamaani teoriaan olennaisesti. Niin merkittäviä muu-
toksia ei kuitenkaan ilmennyt, että päätin pitäytyä vanhemman asiakirjan esittelyssä.

Työskentelyäni raamittivat aiemmin mainitsemani yhteistyötahot sekä teorian tiedon koh-
talaisen vähäinen tarjonta, koska katsomuskasvatus on vielä melko uusi osa-alue varhais-
kasvatuksessa. Katsomuskasvatukseen liittyvästä vähäisestä tutkimustiedosta huolimatta
huomasin työn edetessä, että katsomuskasvatuksen luonteen huomioiden teoriataustoitus
vaatisi suhteellisen laajaa käsittelyä. Siihen nähden miten vähän katsomuskasvatuksesta
on vielä tietoa löydettävissä, koen onnistuneeni kokoamaan teorian tueksi varsin kattavan
lähteistykseen.

Työni rajauksen keskiössä oli yhteistyö kunnan ja seurakunnan välillä, mutta tämä ei kui-
tenkaan ollut ainoa asia mitä, opinnäytetyöltäni toivottiin. Voidakseni toteuttaa toiveen,
että opinnäytetyöni avaisi seurakunnantyöntekijöille mistä katsomuskasvatuksessa on
kyse ja miksi tilaisuuden luonne tulee aina huomioida, oli minun hyvä kirjoittaa hieman
yhteistyön ulkopuolisistakin asioista. Katsomuskasvatus leikkaa arjen toimintaa monella
oppimisen ja laaja-alaisen osaamisen alueella, joten Varhaiskasvatussuunnitelman perus-
teet oli mielestäni syytä avata laajemmin. Tämä kuitenkin haastoi rajaamista, sillä mo-
nesta aiheesta olisi saanut yksistäänkin kokonaisen tutkimuksellisen opinnäytetyön ai-
kaan ja tästä syystä asiat jäivät mielestäni pintapuolisesti käsitellyiksi paikoin. Kaikelle
raporttiin sisällyttämälleni asialle kuitenkin löytyi oma perusteltu syynsä raportissa pysy-
miselle. Ajattelen, että osaltaan tämä rajaamisen haaste kertoo itse katsomuskasvatuk-
sesta paljon. Katsomuskasvatus on vain pieni osa varhaiskasvatussuunnitelman perus-
teissa, mutta sen vaikutus läpäisee koko asiakirjan ja varhaiskasvatuksen arjen kokonais-
valtaisuudellaan.

Teoriataustan kirjoittaminen oli kaikesta huolimatta helppoa verrattuna oppaan kokoamiseen. Tampereen seurakuntayhtymä on iso organisaatio, joten tarvittavan materiaalin kerääminen sekä koostaminen yleispäteväksi oppaaksi, huomioiden kaikkien seurakuntien tarjonta, ei ollut niin yksinkertaista, kuin olin ajatellut. Pitkälti oppaan työstäminen tapahtuikin omin avuin ja johtavien varhaiskasvatuksen ohjaajien palautteen pohjalta sisältöä muokkaillen. Valitettavasti tuotoksen arviointi jäi tiukan aikataulun takia vain yhteistyötahojen palautteen varaan ja muutoksia tein tämän palautteen avulla. Jos aikaa olisi ollut enemmän ja olisin halunnut kattavamman palautteen, olisin voinut kerätä palautetta myös Tampereen varhaiskasvatusyksiköiltä. Saadakseni tällaista palautetta olisi oppaan pitänyt kuitenkin olla konkreettisesti käytössä pidemmän aikaa ja siihen ei näissä puitteissa ollut mahdollisuutta.

Opinnäytetyöni valmistui nopealla aikataululla ja tämä näkyy erityisesti siinä, etten ehtinyt kerätä tuotoksesta palautetta niin paljoa kuin olisi ollut ideaalista. Sain kuitenkin kiitettävää palautetta toiselta yhteistyötaholtani ja sen avulla kehittämistehtävänäni ollut tuotos on edennyt nykyiseen muotoonsa. Työ on saamani palautteen perusteella vastannut alussa asetettuihin tavoitteisiin, ja työskentely on ollut mielekäs osa oman ammatillisen kehittymisen prosessia. Lisäksi yksin työskentely antoi vapauden viedä työtä juuri niin pitkälle kuin halusin sekä mahdollisti opinnäytetyön tekemisen juuri sellaisesta aiheesta mikä aidosti kiinnosti.

Toiminnallinen opinnäytetyö kirjassa ohjeistettiin, että opinnäytetyöntekijän on hyvä kartoittaa omat ajalliset, taloudelliset ja henkiset resurssinsa sekä tunnistaa ja tunnustaa oma osaamisensa. Lopullinen tuotos on perusteltu kompromissi näiden resurssien, toimeksiantajien toiveiden, kohderyhmän tarpeiden ja oppilaitoksen opinnäytetöitä koskevien vaatimusten välillä. (Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003, 56—57). Omat henkiset resurssit venyivät äärimmilleen työskentelyn loppu puolella, mutta toisaalta oma osaaminen ja halu oppia vielä lisää kannustivat tekemään työstä mahdollisimman kattavan. Oma halu toteuttaa työ mahdollisimman perusteellisesti sai tekemään töitä enemmän kuin opinnäytetyöstä saatavat opintopisteet olisi edellyttäneet. Toisaalta kattavan työn visio tuotti myös kipuilua sen suhteen, ettei kaikkea olennaista voinut kuitenkaan käsitellä omasta mielestäni riittävällä tarkkuudella. Vaikka työ jäi osin pintapuoliseksi esimerkiksi lapsen katsomuksellisen ulottuvuuden käsittelyn osalta, tuli työlle mittaa yliopiston gradullisen verran helposti.

Aiemmin totesinkin, ettei työn rajaaminen vain seurakuntien kanssa tehtävän yhteistyön käsittelyyn olisi tukenut riittävästi yhteistyötahojeni työlleni asettamia tavoitteita. Lisäksi kyseinen rajaaminen ei olisi tukenut omaa oppimisenprosessiani ja asiantuntevuuteni kasvamista itseäni tyydyttävällä tavalla. Täten voin todeta, että saamani palautteen ja oman reflektointini jälkeen koen opinnäytetyöprosessin tukeneen niin ammatillista kasvuani kuin myös asiantuntevuuttani.

Jos aloittaisin työskentelyn uudelleen, varaisin siihen enemmän aikaa. Työ saavutti näinkin sille asetetut tavoitteet, mutta pidempi aikaväli olisi mahdollistanut paremman palautteen keräämisen prosessin sekä mahdollistanut itse tuotoksena syntyneen oppaan hiomisen paremmin vastaamaan käytännön tarpeita. Nyt palaute jäi johtotasolta saadun kommentoinnin varaan, joten on oletettavaa, että kentältä saatu palaute olisi voinut parantaa itse tuloksena tuotettua opasta. Argumentaation ja hiomisen osalta opas olisi voinut sen kaltaisen palautteen myötä muovautua hieman toisenlaiseksi. Tämä ei kuitenkaan näissä puitteissa ollut vaihtoehto, joten jouduin tämän osalta tekemään rajaavan päätöksen, johon toivon seurakuntien mahdollisesti tulevaisuudessa vastaavan muokatessaan opasta. Muilta osin en muuttaisi työskentelyäni, sillä se tarkoittaisi oman oppimisen rajoittamista sekä tätä kautta osaamiseni kehittymisen kaventamista.

Opinnäytetyöprosessini päätyttyä kaikki muokkaus ja päivitysoikeudet siirtyvät Tampereen seurakuntayhtymän johtaville varhaiskasvatuksen ohjaajille sekä Tampereen kaupungin kasvatusta- ja opetustoimen varhaiskasvatuksen suunnittelijoille. Päivitysvastuun jakamisesta päättävät nämä yhteistyötahoni sitten kun päivittäminen on ajankohtaista.

Työskentelyni ja työni eettisyys ja luotettavuus onnistuivat mielestäni hyvin. Opinnäytetyöni teoriaosuus on koottu lähteistä, jotka määrittävät velvoittavasti varhaiskasvatuksen kentällä annettavaa katsomuskasvatusta, kertovat yhteistyötahoistani sekä kuvailevat uuden varhaiskasvatussuunnitelman tuottamia kysymyksiä. Teoriaosuuden käsittelyssä olen pyrkinyt käyttämään lähteitä vain viime vuosien ajalta koskien erityisesti nykyistä varhaiskasvatuksessa annettavaa katsomuskasvatuksen tilaa. Tämän osuuden koostin uusimpien ohjaavien asiakirjojen sekä aiheeseen perehtyneiden ammattilaisten ajatuksiin pohjaten. Pyrkimyksenäni on ollut pitäytyä aiheen rajauksien sisällä, jolloin pyrin pitämään muiden kuin aiheeseeni liittyvien katsantokantojen, käsittelyn mahdollisimman

yleisellä tasolla. Tarkoitus ei ole ollut tuottaa materiaalia, joka jyräisi muut katsomukset alleen, vaan toteuttaa nimenomaan yhteistyökumppanien toivomaa materiaalia.

Oppaani tuottamista varten keräämäni materiaalin puolestaan sain suoraan Tampereen seurakuntayhtymän johtavilta varhaiskasvatuksen ohjaajilta, joilta kysyin myös näkemyksiä oppaaseeni liittyen. Edellä mainittujen seikkojen pohjalta ajattelen opinnäytetyöni eettisyyden ja luotettavuuden olevan kunnossa. Olen pyrkinyt pitäytymään lähteillä perustellun tekstin sisällä sekä pyytänyt yhteistyötahojeni arvioita tuotoksestani. Eettisyyttä ajatellen olen pyrkinyt myös jättämään opinnäytetyöni ulkopuolelle sellaisia katsantokantoja, joita en näissä puitteissa pysty syvällisesti käsittelemään. Työni luotettavuus puolestaan perustuu lähteiden ajantasaisuuteen, moninaisuuteen sekä siihen, miten olen huomionnut varhaiskasvatusta velvoittavien asiakirjojen sisällön kirjallisessa ilmaisussani.

Opinnäytetyöni tuloksena syntyi opas Tampereen evankelisluterilaisen seurakuntayhtymän ja Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen välisistä yhteistyön muodoista. Oppaan lopulliseksi sisällöksi muodostui seuraavanlainen runko:

1. ALKUSANAT
2. KATSOMUSKASVATUKSESTA JA YHTEISTYÖSTÄ
3. KUMPPANUUDEN KORIT
4. PÄIVÄKOTIKUMMIT
5. MIKKELINPÄIVÄ ja PYHÄINPÄIVÄ
6. JOULUKIRKKO
7. PÄÄSIÄISKIRKKO
8. LASTEN KATEDRAALI
9. SEURAKUNNAN MUU TUKI
10. TYÖN TAUSTALLA HYÖDYNNETYT LÄHTEET

6 POHDINTA

Työskentelyn aikana mietin työni merkitystä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on varhaiskasvatukselle iso yhteistyötaho ja on selvää, että heillä on täten hyvät mahdollisuudet tuoda laajempaan tietoisuuteen se, millaista yhteistyötä juuri heidän kanssaan on mahdollista tehdä. Evankelis-luterilainen kirkko on siinä asemassa, että halutessaan se voi aidosti tukea kokonaisvaltaista, kaikille kohdistettua, katsomuskasvatuksen toteuttamista. Kysymys on mielestäni enemmänkin siitä, uskalletaanko näin toimia vai pelätäänkö oman kirkon jäsenmäärän kehityksen olevan tämän myötä laskusuhdanteessa. Etiikka edellä mentäessä toimitaan yhtä lailla kirkon oppien mukaan, joten onko rukouksen tai siunauksen pois jättäminen jostain tilanteesta oikea uhka kirkon työlle vai voitaisiinko tilaisuus nähdä positiivisen mielikuvan, kokemuksen ja muistijäljen jättämisen kautta?

Pienemmillä yhteisöillä tällainen työ tuoda omaa katsomusta tutuksi vaatii enemmän, etenkin jos verkostot eivät ole laajalle levittäytyneet. Kuitenkin juuri heidän äänensä olisi tärkeää saada samankaltaisesti varhaiskasvatuksen tietoisuuteen. Pienemmillä yhteisöillä olevan tiedon jakaminen lisäisi varhaiskasvatustyöhön varmuutta, sekä aidosti rikastuttaisi katsomuskasvatusta sekä monipuolista oppimisympäristöjä. Miten erilaista olisi-kaan, jos ryhmässä olisikin samaan aikaan useampi eri katsomustaustan edustaja kertomassa sulassa sovussa vaikkapa lähimmäisen hyvästä kohtelusta tai heidän juhlien vietostaan. Mahdollisuudet erilaisille toteutustavoille yleissivistyksen puitteissa ovat moninaiset, kunhan joku vain ideoi ja niihin tarttuu.

Opinnäytetyöprosessin aikana selventyi käsitys siitä, miksi katsomuskasvatus ehkä tuntuu vaikeammalta kuin muut varhaiskasvatuksen osa-alueet ja mistä seikoista mahdollisesti voi seurata epävarmuutta. Ensinnäkin varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa kerrotaan yleispätevästi, millaisissa rajoissa katsomuskasvatus toteutuu, mutta näitä kirjoituksia voi tulkita monelta kannalta. Jyrkkää linjaa edustava ateisti saa neutraaliuden tavoitteilleen ja seurakuntien kanssa tehtävän yhteistyön vastustamistoiveille tukea siitä, ettei lasta saa ohjata tai sitouttaa mihinkään katsomukseen ja lapsella on negatiivinen uskonnonvapaus. Uskontoihin myönteisesti suhtautuva puolestaan painottaa ehkä mieluummin positiivista uskonnonvapautta ja näkee vaikka päiväkotikummin vierailun edistävän

tätä vapautta. Lisäksi asioita on myös ilmaistu vajavaisesti ja esimerkiksi korvaavan toiminnan järjestämisen ajankohta ei ole selkeästi määritelty.

Toiseksi, ohjaavat asiakirjat, eivät anna selkeää kuvaa siitä, mitä katsomuskasvatus on konkreettisesti. Katsomuskasvatuksessa liikutaan muutenkin sensitiivisyyttä vaativalla alueella ja tarkkojen, täsmällisten, ohjeiden uupuminen voi aiheuttaa myös liiallista varomista sekä neutraaliuteen pyrkimistä. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan lisää konkreettista tietoa katsomuskasvatuksesta ja sen toteuttamisesta, sillä muutoin voidaan ajautua sulkemaan ovet seurakuntien ja muiden katsomuksellisten yhteisöjen edustajilta, vain koska joku vanhempi saattaa suhtautua tällaiseen yhteistyöhön kielteisesti.

Kolmanneksi sain havaita sen, ettei Neljän korin -malli ole ollenkaan tuttu läheskään kaikille ja niitä myös saatettiin pitää myös epäselvinä erityisesti varhaiskasvatuksen kontekstista katsottaessa. Kirkon kontekstista katsottuna korit ovat selkeämmät, mutta varhaiskasvatukselle ne eivät välttämättä sellaisenaan aukene. Korimalli on kuitenkin täysin ymmärrettävissä oleva kuvio, etenkin jos lukee sisällön lisäselostukset sakastin sivuilta. Lisäksi mallin mukaan toimittaessa, yhteistyö saisi selkeämmät raamit ja olisi vähemmän kuormittavaa. Eniten tässä jäinkin ihmettelemään miten näin toimivan oloista mallia ei ole saatu levitettyä laajemmin tietoisuuteen sekä käyttöön, kun ympäri Suomea on jopa kirkon työntekijöitä, jotka eivät ole ikinä kuulleet tällaisesta mallista. Ja jos kirkon työntekijät eivät tiedä, niin ei voida olettaa, että kunnan varhaiskasvattajille korit olisivat yhtään sen tunnetumpia.

Opinnäytetyö laittoi myös ajattelemaan kirkkoa työyhteisönä, jossa työaloja on monenlaisia ja tehtävät niiden välillä vaihtelee. Esimerkiksi, jos pappi kutsutaan nimiäisiin, hänen ei tarvitse osallistua, sillä tilaisuus ei kuulu kirkon työkentälle. Jos päiväkotikummi puolestaan kutsutaan varhaiskasvatusyksikköön joulujuhliin kutsuvieraaksi, on tilanne erilainen, hänen ehkä jopa odotetaan osallistuvan tähän yhteistyöhengessä. Kirkon sisäiset ohjeistukset ovat selvässä epäsuhdassa sen suhteen pitääkö tietyn ammattiryhmän edustajan osallistua vai kieltäytyä eteen tulevasta työtehtävästä. Lasten ja perheiden tukeminen on kuitenkin kirkon työn jatkuvuuden kannalta olennaista, joten olisi kirkon etu, että sen linjaukset todella tukisivat monimuotoisia perheitä tasavertaisesti yli työmuoto- ja virkarajojen.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi syvensi tietämystäni katsomuskasvatuksesta, ohjaavista asiakirjoista ja sen toteuttamiseen liittyvästä, moninaisesta, keskustelusta. Aiheena katsomuskasvatus ja erityisesti kunnan ja seurakunnan välisen yhteistyön käsittely tuki omaa oppimistani kaikkia koulutustani vastaavia kompetensseja ajatellen. Työ seurakunnilla vaatii nykyisin vahvasti muokattavissa olevaa kykyä tehdä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, sovittaen oma katsomustaustansa tukemaan muiden toimintaa ja toimimaan lapsien etua ajatellen myös sitouttamattomasti. Yleissivistävässä hengessä toteutettu yhteistyö ei kuitenkaan tarkoita sitä, että omasta katsomustaustastaan tarvitsisi luopua tai että sitä pitäisi väheksyä.

Katsomuskasvatukseen perehtyminen tässä työssä tuki myöskin varhaiskasvatuksen puolelle keskittyvien kompetenssien vahvistumista, erityisesti käsittelemäni aihealueen ympärillä. Totesin aiemmin katsomuskasvatuksen olevan vain yksi osa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, mutta silti olevan sellainen aihepiiri, joka läpäisee koko asiakirjan. Tästä syystä, olin opinnäytetyöprosessini aikana velvoitettu syventymään kyseiseen asiakirjaan kokonaisvaltaisesti ja sain täten varmuutta varhaiskasvatustyön tekemiseen myös katsomuskasvatuksen ulkopuolelle jäävillä aihealueilla.

Aiheena katsomuskasvatus oli mielenkiintoinen juuri sen moninaisuuden ja monitasoisuuden ansiosta. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaiseen katsomuskasvatukseen ja näkökulmia erityisesti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa tehtävästä yhteistyöstä löytyy yllättävän hyvin, mutta silti aiheen ympäriltä löytyy myös paljon lisää tutkittavaa. Sen lisäksi, että oman materiaalini toimivuutta tutkittaisiin käytännön tasolla, ajattelen muitakin mahdollisia tutkimuksen kohteita. Tällaisia aiheita voisi esimerkiksi olla, miten katsomuskasvatus toteutuu perhepäivähoidossa ja miten perhepäivähoitajia tuetaan tämän aihealueen toteuttamisessa? Mitä konkreettisesti sisältää uskonnottomuutta tukeva katsomuskasvatus? Miten yhteistyötä tehdään muiden uskontojen edustajien kanssa; Millaiset yhteistyösuhteet ovat esimerkiksi ortodoksikirkkoon tai helluntaiseurakuntaan? Enemmistö pystyy tarjoamaan monenlaista toimintaa, mutta vähemmistöön kuuluvat katsomukset ovat, yhtäläillä, oikeutettuja saamaan äänensä kuuluviin.

LÄHTEET

- Aumala, P. (2017). Katsomuskasvatuksen johtaminen varhaiskasvatustyössä. Teoksessa T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s. 75—86). Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Costiander, K. (2017). Yleiskatsaus varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Teoksessa T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s.44—57). Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Diak LibGuides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Opinnäytetyön raportin rakenne. Saatavilla 24.4.2019 <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=3997431>
- Hakala, K. & Laatu, R. & Leppänen, L-K. & Kaihlanen, M. & Ryyppö-Prami, A. (16.2.2019). Aamulehti. Mielenpisteet Lukijalta. Kun kaupunki supistaa päiväkerhojaan, seurakuntien päiväkerho on yksi hyvä vaihtoehto perheille. Saatavilla <https://www.aamulehti.fi/a/201462009>
- Holm, N.G. (2005). Kehityspsykologisia näkemyksiä uskontokasvatukseen. Teoksessa P. Hilska & A. Kallioniemi & J. Luodeslampi (toim.), *Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa* (s.57—78). Helsinki. Kirjapaja Oy.
- Kangas, S. (2/2018). Katsomuskasvatus käyntiin yhteisvoimin. Pieni on suurin -varhaiskasvattajan lehti (s. 22—23).
- Kalliala, M. (2015). Uskonto, kulttuuri ja lapsuus. Teoksessa M. Ubani & S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 15—34). Helsinki. Kirjoittajat ja Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Kuusisto, A. & Poulter, S. (2017). Moniarvoinen varhaiskasvatusympäristö lapsen katsomuksen peilinä. Teoksessa T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s.33—43). Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- L (731/1999). Suomen perustuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

- L (453/2003). Uskonnonvapauslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>
- L (540/2018). Varhaiskasvatuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp446063856>
- Lahtinen, M. (1.12.2017). Osaamisen asialla- Opetushallituksen blogi. Saako päiväkodissa puhua Jeesuksesta? Saatavilla https://www.oph.fi/ajankohdista/blogi/101/0/saako_paivakodissa_puhua_jeesuksesta
- Lamminmäki-Vartia, S. & Kuusisto, A. (2015). Päiväkodinjohtaja katsomusensitiivistä varhaiskasvatussyhteisöä rakentamassa. Teoksessa M. Ubani & S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 127—176). Helsinki. Kirjoittajat ja Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Lamminmäki-Vartia, S. (30.9.2016). Miksi katsomuskasvatusta? Suomen ekumeeninen neuvosto. Saatavilla http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/kasvatus_ja_ekumenia/vasu2017_toteutuuko_lapsen_oikeus_katsomukseen/miksi_katsomuskasvatusta/
- Lamminmäki-Vartia, S. (23.3.2017a). Kulttuuri ja katsomustietoinen varhaiskasvatus. Saatavilla https://peda.net/mikkeli/varhaiskasvatus/vasutusy%C3%B6/4vptsjt/4oa/luonnos/kjkv:file/download/05458b992cdbbb712d135af2fef92addee21dc84/Katsomuskasvatuksesta_SLV_koulutus23032017.pdf
- Lamminmäki-Vartia, S. (2017b). Katsomuskasvatus osana esiopetuksen kokonaisuutta. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.), *Uudistuva uskonnon opetus* (s. 49—66). Helsinki. Kirjoittajat ja Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Lamminmäki-Vartia, S. & Kuusisto, A. (2017). Katsomustietoisuus varhaiskasvattajan ammatillisuuden ytimessä. Teoksessa T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (130—161). Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Lapsenoikeudet.fi. Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeudet sopimuksessa. Saatavilla 14.9.2018 <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/lasten-oikeudet-sopimuksessa/>
- Mikkola, K. (2017). Uskonnon opettaminen. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.), *Uudistuva uskonnon opetus* (11—34). Helsinki. Kirjoittajat ja Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

- Nederström, H. (30.9.2016). Laki ja opetussuunnitelmat ohjaamassa. VASU2017—Toteutuuko lapsen oikeus katsomukseen. Saatavilla http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/kasvatus_ja_ekumenia/vasu2017_toteutuuko_lapsen_oikeus_katsomukseen/laki_ja_opetussuunnitelmat_ohjaamassa/
- Ohtamaa, M. (28.11.2017). Aamulehti. Uutiset. Saako päiväkodeissa jouluna enää puhua Jeesus-lapsesta? Opetushallituksen uudet ohjeet tuovat monia muutoksia. Saatavilla <https://www.aamulehti.fi/uutiset/saako-paivakodeissa-jouluna-ena-puhua-jeesus-lapsesta-opetushallituksen-uudet-ohjeet-tuovat-monia-muutoksia-200562108>
- Opetushallitus (18.10.2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Saatavilla http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Opetushallitus (12.1.2018). Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa. Saatavilla https://www.oph.fi/download/189008_Ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisis.pdf
- Opintopolku. e-perusteet. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen. Saatavilla 8.2.2019 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/1291828>
- Paavola, H. (2017). Identiteetin tukeminen monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa. Teoksessa T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s.194—201). Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014. Saatavilla https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_2+2014.pdf
- Rautionmaa, H. (2/2018). Puheenvuoroja katsomusten keskeltä. Katsomusten keskellä Pieni on suurin -lehden liite (s.5—7).
- Saarinen, J. (6.2.2019). Aamulehti. Uutiset Tampere. Tampere lopettaa suuren osan lasten kerhoista— Näissä paikoissa toiminta jatkuu. Saatavilla <https://www.aamulehti.fi/a/201444422>
- Sakasti.evl.fi. Julkaisut. Kirkon nelivuotiskertomus. Osallistuva luterilaisuus. Saatavilla [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/B19D1BC8D6A90650C2258050003E1EF4/\\$FILE/Kirkon%20nelivuotiskertomus_II%20osa_Osallistuva%20luterilaisuus_netti.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/B19D1BC8D6A90650C2258050003E1EF4/$FILE/Kirkon%20nelivuotiskertomus_II%20osa_Osallistuva%20luterilaisuus_netti.pdf)

- Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen yhteistyökumppanina. Sopimus pohja. Saatavilla 8.2.2019 <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content3FEE16>
- Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus. Saatavilla 16.2.2019 <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content28953E>
- Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Kumppanuuden korit ja VASU 2017. Saatavilla 5.2.2019 <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content3B945A>
- Seurakuntalainen (24.10.2017). Seurakuntalaisen vieraskynä. Pikkukirkot loppuvat päiväkodeista—hindulaisuus ja buddhalaisuus ovat hiipineet tilalle. Saatavilla <https://www.seurakuntalainen.fi/blogit/pikkukirkot-loppuvat-paivakodeista-hindulaisuus-ja-buddhalaisuus-ovat-hiipineet-tilalle/>
- Suomen ev.lut. kirkko (2018). Kirkkohallitus. Raportti: Missiologian tuntemus ja osaaminen kirkon työssä. Saatavilla <https://evl.fi/documents/1327140/34119097/missiologian-tuntemus-ja-osaaminen-kirkon-tyossa.pdf>
- Suomen ev.lut. kirkko. Koulu ja kirkko. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina esite. Saatavilla https://koulujakirkko.evl.fi/wp-content/uploads/2018/09/KH_4koria_012018_www.pdf
- Suomisanakirja. Katsomus. Saatavilla 19.1.2019 <https://www.suomisanakirja.fi/katsomus>
- Tampere.fi. Tampereen kaupunki. Organisaatio. Hyvinvoinnin palvelualue. Kasvatus- ja opetuspalvelut. Saatavilla 12.9.2018 <https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/organisaatio/hyvinvoinnin-palvelualue/kasvatus-ja-opetuspalvelut.html>
- Tampere.fi. Varhaiskasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Kerhot ja leikkitoiminta. Saatavilla 13.9.2018 <https://www.tampere.fi/varhaiskasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/kerhot-ja-leikkitoiminta.html>
- Tampere.fi. Varhaiskasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Kunnalliset päiväkodit. Saatavilla 12.9.2018 <https://www.tampere.fi/varhaiskasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/paivakotihoito/kunnalliset-paivakodit.html>
- Tampere.fi. Varhaiskasvatus ja koulutus. Varhaiskasvatus. Perhepäivähoito. Saatavilla 14.9.2018 <https://www.tampere.fi/varhaiskasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/perhepaivahoito.html>

- Tampereen kaupunki (8.9.2017). Tampereen kaupunki ja srk-yhteistyö. Kunnan varhaiskasvatuksen ja seurakuntien varhaiskasvatuksen yhteistyöneuvottelun pohjalta laaditut yhteiset linjaukset. Saatavilla <https://lapepirkanmaa.fi/wp-content/uploads/2018/08/Tampereen-kaupunki-ja-srk-yhteistyö.pdf>
- Tampereen seurakunnat. Etusivu. Seurakunnat. Saatavilla 13.9.2018 <https://tampereenseurakunnat.fi/>
- Tampereen seurakunnat. Kirkko Tampereella. Päätöksenteko. Asiantuntijaryhmät. Saatavilla 16.2.2019 https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/paatoksenteko/asiantuntijaryhmat
- Tampereen seurakunnat. Kirkko Tampereella. Seurakuntayhtymä. Saatavilla 5.2.2019 https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/seurakuntayhtyma
- Tampereen seurakunnat. Toimintaa. Lapset ja perheet. Saatavilla 18.12.2018 https://tampereenseurakunnat.fi/toimintaa/lapset_ja_perheet
- Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma (24.5.2017). Määräys 39/011/2016 Lanula 24.5.2017 §60. Saatavilla https://www.tampere.fi/tiedostot/t/D4Vtwmf8d/Tampereen_varhaiskasvatussuunnitelma_2017.pdf
- Tast, S. (2017). Oikeus omaan katsomukseen ja katsomuskasvatukseen. Teoksessa T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s. 12—21). Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Varhainen avoin yhteistoiminta ja dialogiset menetelmät. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. Saatavilla 21.1.2019 https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Hyviä käytäntöjä. Kulttuurisensitiivinen työote. Saatavilla 21.1.2019 <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote>
- Toiminta- ja taloussuunnitelma 2019-2021 ja talousarvio 2019 (15.11.2018). Saatavilla https://tampereenseurakunnat.fi/files/30792/Tampereen-seurakunnat-TTS_2019-2021_ja_TA_2019.pdf
- Ubani, M. (2015). Uskonnot ja katsomukset varhaiskasvatuksen pedagogisissa toimintaympäristöissä. Teoksessa M. Ubani & S. Poulter & A. Kallioniemi

(toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 81—94). Helsinki. Kirjoittajat ja Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Vantaan seurakunnat. Kumppanuuden korit (kuva). Saatavilla <http://www.vantaanseurakunnat.fi/info-ja-asiointi/yhteistyokumppaneille/kasvatusyhteistyokumppanuuden-korit#>

Vantaan seurakunnat (23.8.2018). Käsikirja seurakuntien työntekijöille. Seurakunta varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen yhtistyökumppanina. Saatavilla 23.3.2019 <http://www.vantaanseurakunnat.fi/documents/1087002/13540250/KÄSIKIRJA+Seurakunta+varhaiskasvatuksen+katsomuskasvatuskumppanina.pdf/128fe033-c97a-9460-19d3-91e538089763>

Vantaan seurakunnat. Info ja asiointi. Yhteistyökumppaneille. Kasvatusyhteistyö. Yhteistyökumppanina päiväkodit. Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus. Saatavilla 23.3.2019 <https://www.vantaanseurakunnat.fi/info-ja-asiointi/yhteistyokumppaneille/kasvatusyhteistyoyhteistyokumppanina-paivakodit/katsomuskasvatus>

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. (2003). Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki. Tammi.

Vinko, T. (9.4.2018). Kirkonkello. Sopimusta solmimaan. Saatavilla <https://www.kirkonkello.fi/sopimusta-solmimaan/>

LIITE 1. OPPAAN SISÄLTÖ

Katsotaan ja
kuljetaan yhdessä

Tampereen
seurakuntayhtymä
kaupungin
varhaiskasvatuksen
yhteistyökumppanina

SISÄLTÖ

- 1 ALKUSANAT
- 2 KATSOMUSKASVATUKSESTA JA YHTEISTYÖSTÄ
- 3 KUMPPANUUDEN KORIT
- 4 PÄIVÄKOTIKUMMIT
- 5 MIKKELINPÄIVÄ ja PYHÄINPÄIVÄ
- 6 JOULUKIRKKO
- 7 PÄÄSIÄISKIRKKO
- 8 LASTEN KATEDRAALI
- 9 SEURAKUNNAN MUU TUKI
- 10 TYÖN TAUSTALLA HYÖDYNNETYT LÄHTEET

1 ALKUSANAT

Käsissäsi on opas, joka on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyötäni ja toimeksianto siihen on saatu Tampereen kaupungin kasvatus- ja opetuspalveluiden sekä Tampereen seurakuntien kasvatuksen asiantuntijoiden tahoilta. Opas on rajattu käsittelemään pääasiassa vain evankelis-luterilaisen kirkon kanssa tehtävää yhteistyötä. Sen tarkoituksena on tuoda Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen työntekijöille näkyväksi Tampereen seurakuntayhtymän järjestämien tapahtumien sisältö neljän korin mallin avulla, sekä osaltaan rohkaista yhteistyöhön seurakuntien kanssa.

Seuraavat sivut avaavat sitä, millaista yhteistyötä Tampereen evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa on mahdollista tehdä, miten eri toiminnat rakentuvat sisällöllisesti sekä miten seurakunnat voivat, VASUn mukaisesti toimien, tukea varhaiskasvatusta katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Oppaan alkuun on koottu asiaa yleisesti katsomuskasvatuksesta ja yhteistyön toteuttamisesta seurakuntien kanssa, sen jälkeen on käsitelty Tampereen seurakuntien tapahtumien sisältöjä ja lopussa on oppaan taustoitukseen hyödynnettyjen lähteiden luettelo, joihin voi halutessaan tutustua.

Toivon, että tämä opas rohkaisee toimimaan siten, että jokaisen lapsen oikeus omaan katsomukseensa toteutuu varhaiskasvatuksessa ja että tieto Tampereen seurakuntien kanssa tehtävästä yhteistyöstä tarkentuisi tämän oppaan myötä.

2 KATSOMUSKASVATUKSESTA JA YHTEISTYÖSTÄ

”**Eettisen ajattelun** taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonottomuutta tarkastellaan katsomusten rinnalla.

Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä.

Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä. Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. (VASU perusteet 2018, 44—45.)”

Katsomuskasvatus on vain yksi osa varhaiskasvatusta, mutta sen toteuttamista on ympäröinyt ehkä suurempi epävarmuus kuin mitä muiden oppimisen alueiden saralla on ollut havaittavissa. Katsomuskasvatuksesta annetut ohjeistukset ovat olleet tulkittavissa sekä positiivisen että negatiivisen uskonnonvapauden kautta, mikä on osaltaan tuottanut epävarmuutta myöskin. Lisäksi jokaiselle varhaiskasvatyksikölle on annettu mahdollisuus itse päättää, tekeekö uskonnollisten yhteisöjen kanssa yhteistyötä vaiko ei, mutta katsomuskasvatuksen toteuttaminen on tästä valinnasta riippumatta silti velvoittavaa. VASU-perusteiden mukaisesti kaiken keskiössä on kuitenkin jokaisen lapsen etu ja hänen oikeutensa omaan katsomukseensa oli kyse sitten enemmistöön tai vähemmistöön kuuluvasta katsantokannasta. Aihepiiri onkin hyvin henkilökohtainen sekä kasvattajalta sensitiivisyyttä vaativa, eikä aina ole helppoa miettiä erilaisia yhteistyökuvioita monen katsomuksen keskellä. Ollaan siis tilanteessa, jossa kasvattajien pitää punnita myös sitä, mitä lisäarvoa ja tukea varhaiskasvatuksen toiminnalle yhteistyö eri uskontokuntien kanssa antaa

ja kuinka eri uskontokuntien edustajien läsnäolo tarvittaessa perustellaan, vaikka kyse olisi yleissivistävästä toiminnasta.

”Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan. Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitailanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön. (VASU perusteet 2018, 25.)”

Tampereen seurakunnilla on halu toimia varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen mukaisesti ja tukea oman osaamisensa avulla kaupungin varhaiskasvatuksessa toteutettavaa katsomuskasvatusta, niin yleissivistävällä kuin myös sitouttavalla akselilla. Lähtökohtaisesti kaikki muu seurakuntien tarjoama toiminta sopiikin VASU-perusteiden mukaisesti kaikille lukuun ottamatta sitouttavaa sisältöä sisältäviä joulu- ja pääsiäiskirkkoja. Seurakuntien puolelta sitouttaviinkin tilaisuuksiin ovat toki kaikki katsomukseen katsomatta tervetulleita, mikäli joku eri katsomusta edustava perhe niin haluaa.

Seurakuntien edustajien kanssa on mahdollista pohtia yhdessä kaikille lapsille sopivaa katsomuskasvatusta ja edistää lapsen edun toteutumista VASU-perusteiden mukaisesti, sekä samalla rikastuttaa varhaiskasvatuksen arkea erilaisilla oppimisympäristöillä. Seurakuntien kanssa tehtävän yhteistyön puitteissa on mahdollisuuksia esimerkiksi matemaattisten, kielellisten, musiikillisten, alueiden kehittämiseksi sitouttamattoman ja sitouttavankin toiminnan sisällä. Lisäksi esimerkiksi päiväkotikummin vierailujen sisältöä voidaan miettiä niin, että se tukee lapsiryhmässä parhaillaan menossa olevaa toimintaa.

Joitakin huomioita yhteistyön onnistumiseen:

- Kun kyseessä on sitouttavaa sisältöä sisältävä tilaisuus, on varhaiskasvatuksen henkilökunnan tehtävä varmistaa *jokaiselta* perheeltä, onko lapsella lupa osallistua tilaisuuteen.
- Lisäksi on kaikille halukkaille katsomukseen katsomatta tarjottava vaihtoehtona *samantasoista* toimintaa. Vaihtoehtoisen toiminnan *järjestämisestä vastaa varhaiskasvatusyksikkö.*
- Lapset saavat ihmetellä, kysellä ja ilmaista tunteitaan kirkon tiloissa aivan kuten missä tahansa muissa tiloissa.
- Kirkkotilaa saa tutkia ja kosketella. Seurakunnan työntekijät ohjaavat tässä.
- Annetaan lasten äänen kuulua ja heidän läsnäolonsa tuoda oma ulottuvuutensa yhteiseen hetkeen. Tilaisuudet ja läsnäolevat aikuiset ovat lapsia varten.
- Aikuisten avoin ja iloinen asennoituminen näkyvät ja tekevät tilaisuudesta lapsillekin mukavamman kokemuksen sekä opettavat näkemään yhteistyön positiivisessa valossa.
- Yksittäinen virsi tai joulukuvaelma ei tee tilaisuudesta sitouttavaa, mutta näistä on silti hyvä sopia yhdessä.

Jotta katsomuskasvatus voisi toteutua luonnollisena osana varhaiskasvatuksen arkea ja jotta yhteistyö seurakuntien kanssa ei tuntuisi haastavalta, on tarpeen tehdä ensin pohjatyötä, jonka varaan arjen toiminnan voi rakentaa. Varmuutta katsomuskasvatukseen voidaan saada seuraavilla asioilla.

Kunnan ja seurakuntien välisessä yhteistyösopimuksessa on pohja, jonka varaan on hyvä alkaa rakentamaan yhteistyötä käytännön tasolla. Lisäksi varhaiskasvatustyksiköiden ja paikallis-seurakuntien olisi hyvä laatia omia sopimuksia yhteistyöstä. Sopimusten tarkoitus on osaltaan varmistaa se, ettei yhteistyö olisi sidottu yksittäisten henkilöiden vastuulle, vaan koko varhaiskasvatustyksikön ja seurakunnan välille. Sopimuksien kautta työskentelyyn tulee varmuutta siitä, miten toisen osapuolen kanssa toimitaan ja mitä toiselta voidaan odottaa.

Kasvattaja on avainasemassa katsomuskasvatuksen toteutumisessa VASUn mukaisesti. Katsomuskasvatus on sensitiivisyyttä vaativa aihepiiri, josta ei olla totuttu puhumaan ja katsomuksia ei useinkaan tule pohtineeksi. Rohkeutta omaan toimintaan ja puheeksiottamiseen voi saada tutustumalla itse eri katsomuksiin, sekä siihen miten itse asettuu katsomusten keskelle. Miten minä näen maailman, mihin uskon? Miten se näkyy käyttäytymisestääni, puhetavastani jne? Miten kohtaan lasten kysymykset arvostavasti? Jos toisen tavat ärsyttävät/ihmetyttävät, miten voin silti toimia hänen katsomustaan kunnioittaen, kunnioittaen samalla myös omaani?

Varhaiskasvatuksen arjessa tärkeä rooli on johtamisella. Yksikössä olisi hyvä tehdä yhdessä keskustellen linjaus siitä, mitä katsomuskasvatus yksikössä on, miten sitä toteutetaan ja miten erilaisissa tilanteissa toimitaan. Tällöin yksittäinen työntekijä saa varmuutta omaan työskentelyynsä, sekä voi tarvittaessa tukeutua yhteisiin linjauksiin kokematta jäävänsä yksin. Katsomuskasvatus vaatii ammatillista työtettä, johon työntekijän oma katsomustausta ei voi vaikuttaa.

Keskeinen asema on hoidon aloitukseen liittyvillä keskusteluilla ja lasten vasu—keskusteluilla. Keskusteluille on varattu aikaa napakasti, mutta juuri näissä hetkissä olisi hyvä aika ottaa puheeksi myös katsomuskasvatus. Perheille on hyvä kertoa kuinka Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat antamaan sitä kaikille lapsille ja miten se on huomioitu yksikössä. Keskustelut antavat mahdollisuuden kuulla kunkin perheen toiveita ja tilaisuuden oppia perheiltä itseltään.

Jokaisella lapsella on oikeus kokea, että hänet ja hänen perheensä on hyväksytty katsomukseen katsomatta. Heillä on oikeus oppia kunnioittamaan omaa ja toisten erilaisuutta.

3.KUMPPANUUDEN KORIT (1, 2, 3 ja 4)

Kumppanuuden korit ovat kirkkohallituksen laatima malli, jonka avulla voidaan hahmottaa seurakunnan ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyön kenttää. Korien sisällöissä on huomioitu opetushallituksen ohjeistukset ja Vasu-perusteiden kanssa tarkasteltuna, korit säätelevät monipuolisen yhteistyön muotoja ja luonnetta. Korien tarkoitus on taata uskonnonvapauden toteutuminen, joten niiden sisältöjä ei tule sotkea keskenään.

(Lainattu <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content3B945A>)

Varhaiskasvatuksen näkökulmasta keskeisimmät korit ovat Yleissivistävän opetuksen kori (1) jonka alla työskenneltäessä toimitaan varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen pohjalta ja toiminta *ei ole sitouttavaa*. Uskonnolliset tilaisuudet -korin (3) tilaisuudet puolestaan *ovat sitouttavia* ja sisältävät kirkkohetkiä, jotka perinteisesti ovat mielletty seurakuntayhteistyön keskeisimmäksi sisällöksi. Tulevaisuudessa Kasvun ja hyvinvoinnin tuki -korin (4) sisältö voi myös nousta merkitykselliseksi.

Tampereella on linjattu, että kaikki varhaiskasvatusyksiköiden tiloissa tapahtuva yhteistyö kuuluu koriin yksi ja korin kolme sitouttava toiminta tapahtuu varhaiskasvatusyksikön ulkopuolella. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että yleissivistävää yhteistyötä on mahdollista tehdä myös varhaiskasvatusyksiköiden tilojen ulkopuolellakin.

Kuva 1. Kuva muokattu Kirkkohallituksen kumppanuuden korit esitteen koreista. Alkuperäiset korit saatavilla [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/6BACD679FE43D052C225770C00420A14/\\$FILE/KH_4koria_012018_www.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/6BACD679FE43D052C225770C00420A14/$FILE/KH_4koria_012018_www.pdf)

4. PÄIVÄKOTIKUMMIT (erityisesti kori 1 ja 2, mutta myös korit 3 ja 4)

Päiväkotikummit ovat seurakuntien koulutettuja työntekijöitä, jotka voivat vierailta varhaiskasvatusyksiköissä pitämässä niin erilaisia hetkiä lapsiryhmille kuin myös olla tuke-
massa varhaiskasvattajia heidän työssään. Kaupungin ja seurakuntien yhteistyösopimuk-
sen mukaan, seurakuntien edustajien vierailut tapahtuvat *ilman tunnustuksellisia ele-
menttejä* ja vierailuiden sisällöstä olisi hyvä *sopia yhdessä etukäteen*.

Päiväkotikummin kanssa tehtävä yhteistyö

voi sisältää esimerkiksi seuraavia asioita:

- Mentorointia
- Katsomuskasvatuksen toteuttamisen tukemista
- Retkiä (esimerkiksi Lielahden alueella kotahetkiä
kirkon pihapiirissä, teemallista luontopolkua,
hautausmaakerroksia)
- Etiikkaan painottuvia vierailuita varhaiskasvatusryhmissä
- Kirkkoseikkailut tai kotikirkko tutuksi

Muutama sana kotikirkko tutuksi tilaisuudesta tai kirkkoseikkailusta. Kyseessä ovat tilai-
suudet, joissa on mahdollisuus päästä tutustumaan kirkkorakennukseen kaikilla aisteilla.
Kirkon äänimaailma urkuineen, tuoksumailma kynttilöineen, kirkkorakennuksen muo-
tojen ja symbolien katselu sekä tuntoaistein penkillä istumiset ja esimerkiksi alttarikaiteen
koskettaminen, avaavat lapsille erilaisen ja konkreettisen oppimisympäristön sekä antavat
sanoja, joiden avulla uskontoon liittyvistä asioista on helpompi myös puhua. On sanottu,
että ennen kuin lapsi pystyy ilmaisemaan itseään katsomuksellisena yksilönä, hänelle tar-
vitsee opettaa sanasto aivan kuin lapselle, jolla on suomi toisena kielenä. Nämä tilaisuudet
tukevat vahvasti tätäkin puolta, sen lisäksi, että ne rikastuttavat katsomuskasvatuksen to-
teuttamista yleissivistävässä hengessä. Keskiössä on antaa lasten ihmettelylelle ja kysy-
myksille tilaa ja pohtia yhdessä kirkkotiloihin liittyviä asioita sekä tietenkin napakasti
kertoa myös miksi esimerkiksi seinällä on tietty teksti, tai mikä symboliikka on ristillä.

5. MIKKELINPÄIVÄ ja PYHÄINPÄIVÄ (kori 1 ja kori 3)

”Mikkelinpäivä on enkelien ja lasten juhlapyhä. Mikkelinpäivän evankeliumi asettaa uskon esikuvaksi lapsen. Sanoma enkeleistä on tarkoitettu kuitenkin myös aikuisille. Mikkelinpäivän keskushahmo on Raamatussa mainittu arkkienkeli Mikael. Hän tuo kirkon juhkalalenteriin muistutuksen siitä, että Jumala on luonut myös näkymättömän maailman. (Lainattu 28.3.2019 <https://evl.fi/kirkossa/pyhapaiivat/mikkelinpaiva>)”

”Pyhäinpäivä on hiljainen ja harras kirkkopyhä, jolloin muistellaan aiempia kristittyjä sukupolvia ja kiitetään kuoleman jälkeisestä elämästä. Myöhäissyksystä on eri kulttuureissa vietetty juhlia, joissa liikutaan elämän ja kuoleman rajalla. Kekri tai köyri on Suomessa vietetty myöhäissyksyn juhla. Elämän ja kuoleman juhlia maailmalla ovat myös amerikkalainen pyhäinpäivän aatto halloween, joka pohjautuu kelttiläiseen samhain-juhlaan, sekä meksikolaisen kulttuurin kuolleiden päivä, Dia de los Muertos. (Lainattu 28.3.2019 <https://evl.fi/kirkossa/pyhapaiivat/pyhainpaiva>)”

Siinä missä joulun ja pääsiäisen kirkkohetket sisältävät kaikissa seurakunnissa suhteellisen samankaltaisen rungon, niin mikkelinpäivän ja pyhäinpäivän kirkkohetkien sisältö vaihtelee merkittävästi. Useimmiten nämä hetket ovat sitouttavaa toimintaa, mutta myös yleissivistäviä tilaisuuksia järjestetään. Esimerkiksi Harjun seurakunnassa kanttorit järjestivät pyhäinpäivän konsertin esikoululaisille viime vuonna. Sitouttavat tilaisuudet ovat olleet pitkälti mikkelinpäivään liittyviä enkelikirkkoja. Mikkelinpäivä ja pyhäinpäivä ajoittuvat kuitenkin niin lähekkäin toisiaan, että sisältöjä voidaan myös yhdistää.

Esimerkki Messukylässä pidetystä mikkelinpäivän ja pyhäinpäivän yhdistäneestä kirkkohetkestä; Viljelen, varjelen, kiitän, iloitsen:

- Tervetuloitovotus
- Kaikulaulu
- Puhutaan viljelystä, huolenpidosta ja syksyn sadosta
- Lasten virsikirjasta kahdesta virrestä muutama säkeistö
- Kerrotaan valon vähenemisestä, pimeään pelosta, turvan saamisesta valon ja heijastinten avulla ja päästään mikkelinpäivän enkeliteemaan.
- Enkelijumppa laululeikki
- Virsi Jumalan kämmenellä laululeikin kera
- Ohjeistus kirkon ja, tilaisuutta varten pystytettyjen, alttaripöytien tutkimiseen
- Kaikki saavat kiertää alttareita, koskea, katsella ja ehkä jopa maistella.

Esimerkki enkelilauluhetkestä

- Tervetuloa
- Lastenvirsi, enkeleiden kanssa (leikki mukana)
- Muutama sana enkeleistä (esim. miten nimet voivat muistuttaa arkkienkelien nimistä)
- Enkelijumppa
- Enkelikello (kuunnellaan enkelikellon helinää) ja enkelitarina
- Laulu, Enkeli harsomekkoinen
- Enkelisiunaus (otetaan kavereita olkapäistä kiinni ja siunaus; Rakas Jeesus, siunaa meitä, anna meille enkeleitä, siivillänsä meitä peitä, älä meitä, koskaan heitä. aamen.)
- Loppulaulu

Edellä annetut esimerkit ovat suuntaa antavia siitä, minkä sisältöisiä tilaisuuksia näiden päivien ympärille voidaan koota. Lisäksi pyhäinpäivään voidaan yhdistää myös korin yksi yleissivistävää sisältöä. Esimerkiksi päiväkotikummin kanssa pyhäinpäivää voidaan lähestyä sadonkorjuun ohessa tai lasten kanssa voidaan tehdä tutustumiskierros hautausmaalle. Päiväkotikummin kanssa voidaan käydä läpi surun, pelon, kuoleman ja lohdun teemoja.

6. JOULUKIRKKO (kori 3)

*”Joulua vietetään Jeesuksen syntymän muistoksi. Jeesus syntyi ihmiseksi ihmisten kes-
kelle. Keskelle vuoden pimeintä aikaa tulee juhla, jossa pimeyteen syttyvä valo sytyttää
toivon. Joulu syrjäytti useita ei-kristillisiä juhlia. Talvipäivän seisauksen hetki on ollut
monissa kulttuureissa tärkeä juhla. (Lainattu 28.3.2019 [Päiväkotien joulukirkot ovat luonteeltaan **uskonnollisia tilaisuuksia**, joihin seurakunnat lähettävät kutsun ja joihin päiväkodit ilmoittautuvat päätöksensä mukaan. Syksyn aikana seurakunnat kutsuvat varhaiskasvatuksenväkeä myös joulukirkkojen sisällön suunnitte- luun yhdessä, tällä tavoin halutaan mahdollistaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukainen lasten osallisuus. Joulukirkkojen sisältö pyritään suunnittelemaan niin, että musiikki, puheosuudet ja laululeikit vuorottelevat, jottei yhtäjaksoinen pelkkä kuuntelu kävisi liian raskaaksi pienille osallistujille.](https://evl.fi/kirkossa/pyha-
paivat/joulunpyhat)”</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

Joulukirkkojen toteutustavat vaihtelevat, mutta keskimäärin rakenne sisältää kuitenkin seuraavat asiat:

- alkusiunauksen (Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen),
- joulunodotukseen ja perinteisiin liittyvää kerrontaa,
- jouluevankeliumin (Luuk.2:1.20) kertomuksena/kuvaelmana esimerkiksi nukketeatterin, nukkejen tai näytelmän keinoin,
- laulujen ja virsien (esimerkiksi tuiki, tuiki tähtönen ja nyt sytytämme kynttilän) yksittäisiä säkeistöjä noin 5-7 kappaletta, niin alkuun, loppuun kuin myös kertomuksen lomaan sijoitettuna,
- rukouksen ja
- Herran siunauksen tai loppusiunauksen (Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen).

7. PÄÄSIÄISKIRKKO (kori 3)

”Pääsiäinen on kirkkovuoden keskus ja huippukohta. Pääsiäisjakson aikana seurataan Jeesuksen elämän viimeisiä vaiheita ja ylösnousemusta. Pääsiäisen viettoon liittyy monta merkittävää kirkkopyhää; palmusunnuntai, kiirastorstai, pitkäperjantai, pääsiäispäivä. (Lainattu 30.3.2019 <https://evl.fi/kirkossa/pyhapaiivat/paasiaisen-pyhat>)”

Pääsiäiskirkot ovat joulukirkkojen tapaan sitouttavaa toimintaa. Niiden toteutustavat kuitenkin vaihtelevat joulukirkkojen sisältöä enemmän. Pääsiäisen kirkkohetkissä ei ole tarkoitus jäädä murehtimaan ristinkuolemaa, vaan keskiössä on ilo ja lohtu. Kaikki kirkkohetket sisältävät lauluja, rukouksia, pääsiäisen kristillisestä sisällöstä kertomisen ja siunaamisen. Joulukirkkojen tapaan hetki on rakennettu lapsia varten ja sisältää lapsia osallistavaa toimintaa esimerkiksi laululeikkien avulla.

Kuva 2 Nukkekirjon rekvisiittia pääsiäiseltä 2018. Kuvaaja Pirta Hakkarainen.

Esimerkki pääsiäiskirkon toteutuksesta eläinten kertomana

- Tervetuloa (Kerrotaan millaiseen hetkeen lapset ovat saapuneet)
- Esittely (Seurakunnan työntekijät esittäytyvät)
- Alkusiunaus (Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen)
- Kaikulaulu (Lasten virsikirja 60 Hiljaisuus laskeutuu)
- Pääsiäisen kertomus (Aasi kertoo palmusunnuntaista, pöllö viimeisestä ateriasta ja Getemanen yöstä, rotta Jeesuksen kuolemasta ja lintu pääsiäisaamun ilosanoman.)
- Rukous (toiminnallinen)
- Lasten virsikirjan Pääsiäisriemu säkeistö 1.
- Herransiunaus
- Lasten virsikirja Murhe väistyi, ilo voitti.

8. LASTEN KATEDRAALI (jouulun ja pääsiäisen kertomukset kori 3 ja muut kori 1)

Kuva 3 Yksi esimerkki lastenkatedraalin nukkealttareista. Kuvaaja Pirta Hakkarainen.

Lasten katedraali sijaitsee Finlaysonin kirkossa. Kirkko on pieni ja lasten katedraalin toiminnan ansiosta, sen ympäristö on muokattu lapsia kiinnostavaksi. Lisäksi kirkko itsessään on kulttuurihistoriallisestikin mielenkiintoinen tila tutustuttavaksi. Lasten katedraalin toiminnasta vastaa Tampereen Tuomiokirkkoseurakunnan kasvatus, mutta katedraali palvelee kuitenkin

koko Tampereen varhaiskasvatus- ja alakouluikäisiä. Kirkkotilasta löytyy ympäri vuoden katseltavaksi ikuisia kertomuksia kuvaavia nukkealttareita sekä kirkkotilan perältä lasten leikkialttari, jossa lasten on mahdollista leikkiä nukeilla ja eläimillä. Kävijöiden saatavilla on myös rukoushelmiä selostuksineen siitä, minkä värinen helmi kuvaa tiettyjä rukousaiheita, näitä helmiä kukin saa halutessaan viedä alttarilla olevaan rukousmaljaan. Varhaiskasvatusryhmille Lasten katedraali tarjoaa mahdollisuuden osallistua erityisesti joulu- ja pääsiäiskirkkohetkiin, joiden toteutuksessa suuri rooli on kerrontanukeilla sekä elävällä musiikilla.

Perusrunko siitä, miten kertomus yleensä muodostuu katedraalilla.

- Tervetuloa
- Laulu
- Kaikulaulu
- Isän, Pojan ja Pyhän hengen nimeen
- Kaikulaulu
- Kertomus
- Alttarilta rukous ja siunaaminen
- Loppulaulu
- Kiitos ja ryhmät kiertävät.

9. SEURAKUNNAN MUU TUKI

Näsilinnankadulla sijaitsevan seurakuntientalon viidennessä kerroksessa sijaitsee seurakuntien kirjasto. Tampereen kaupungin kirjastokortilla, sieltä on mahdollista lainata materiaalia varhaiskasvatukseen käyttöön tai omaksi luettavaksi. Kirjastosta on saatavissa muun muassa vieraiden uskontojen opetukseen esineitä mm. islamista, juutalaisuudesta ja Kiinan uskonnoista ja tarvikkeita sovellettavissa olevan lattiakuvamenetelmän toteuttamiseen, joka sopii erinomaisesti lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön sekä myös alakoulujen uskonnonopetuksen toteuttamiseen.

Seurakuntien kirjasto

Näsilinnankatu 26, 5 krs. p. 040 804 8281

Auki

ma - pe klo 9.30-15.30

Toinen seurakunnan tukimuoto, minkä mahdollisuus on hyvä tiedostaa, liittyy kriisitilanteisiin. Kriisitilanteissa seurakuntien edustajat voivat antaa tukea varhaiskasvatukseen työntekijöille, yksittäisille lapsille, ryhmille tai koko yksikölle, sen mukaan mitä tarve vaatii. Tällaisiin ikäviin tilanteisiin ei toivo jouduttavan, mutta jos niin käy löytyy seurakunnilta osaamista tilanteisiin ja valmius tukea kunnan kriisityöskentelyä. Seurakuntien kriisityön päävastuu on paikallisseurakuntien kirkkoherroilla, mutta myös johtaviin varhaiskasvatuksen ohjaajiin voi ottaa yhteyttä.

Seurakunta	Kirkkoherra	Johtava var- haiskasvatuksen ohjaaja
Eteläinen seurakunta	Jussi Mäkinen p. 050 554 2461	Minna Kaihlanen p.050 533 9677
Harjun seurakunta	Ari Paavilainen p.	Anne Ryypö-Prami p. 050 574 4923
Tuomiokirkko seurakunta	Olli Hallikainen p. 050 544 7111	Riitta Laatu p. 050 574 4930
Messukylän seurakunta	Juha Vuorio p. 050 554 2446	Leena Katriina Leppänen p. 0400 913 217

10. TYÖN TAUSTALLA HYÖDYNNETYT LÄHTEET

Arjessa ei useinkaan ole aikaa alkaa erikseen etsimään tietoa näinkin laajasta ja henkilökohtaisestikin haastavasta aihepiiristä kuin katsomuskasvatus, joten avaan muutamalla sanalla parin lähdekirjani sisältöä.

Erityisen hyvän ja kattavan katsauksen katsomuskasvatukseen luo käyttämäni lähdekirja, *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. Tämä kirja käsittelee esimerkiksi johtamista, lasten oikeuksia, VASUn mukaista toimintaa, sopimuksia ja perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä.

Toinen lähdekirja, *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*, puolestaan käsittelee esimerkiksi kulttuurien moninaisuutta, katsomussensitiivisyyttä, monikulttuurisuuden tuomia muutoksia sekä uskontoja ja katsomuksia varhaiskasvatuksen pedagogisessa ympäristössä. Nämä kirjat ovat lukemisen arvoisia.

T. Haapasalo & H. Petäjä & P. Vuorelma-Glad & M. Sandén & H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä*. Helsinki. Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Hakkarainen, P. Valokuvat.

Lahtinen, M. (1.12.2017). Saako päiväkodissa puhua Jeesuksesta? Osaamisen asiall-Opetushallituksen blogi. Saatavilla https://www.oph.fi/ajankoh-taista/blogi/101/0/saako_paivakodissa_puhua_jeesuksesta

Opetushallitus (12.1.2018). Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa.

Saatavilla https://www.oph.fi/download/189008_Ohje_varhaiskasvatuk-sen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisis.pdf

Opetushallitus (19.12.2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Saatavilla https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_pe-rusteet19.12.2018.pdf

Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014. Saatavilla https://www.edus-kunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/pevm_2+2014.pdf

- Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen yhteistyökumppanina. Sopimus pohja. Saatavilla 8.2.2019 <http://sakasti.evli.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content3FEE16>
- Sakasti. Seurakuntatyö. Kasvatus. Varhaiskasvatus Yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Kumppanuuden korit ja VASU 2017. Saatavilla 5.2.2019 <http://sakasti.evli.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content3B945A>
- Suomen ev.lut. kirkko. Koulu ja kirkko. Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina esite. Saatavilla https://koulujakirkko.evli.fi/wp-content/uploads/2018/09/KH_4koria_012018_www.pdf
- Tampereen kaupunki. Kunnan varhaiskasvatuksen ja seurakuntien varhaiskasvatuksen yhteistyöneuvottelun pohjalta laaditut yhteiset linjaukset. Saatavilla 8.9.2017 <https://lapepirkanmaa.fi/wp-content/uploads/2018/08/Tampereen-kaupunki-ja-srk-yhteistyö.pdf>
- Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma (24.5.2017). Määräys 39/011/2016 Lanula 24.5.2017 §60. Saatavilla https://www.tampere.fi/tiedotot/t/D4Vtwmf8d/Tampereen_varhaiskasvatussuunnitelma_2017.pdf
- M. Ubani & S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.), *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Helsinki. Kirjoittajat ja Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Vinko, T. (9.4.2018). Kirkonkello. Sopimusta solmimaan. Saatavilla <https://www.kirkonkello.fi/sopimusta-solmimaan/>